

ગાઉસુલ આનમ

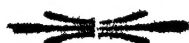
હજરત

મહોદ્દા પીરનું જીવનચરિત્ર.

લેખક અને પ્રકાશક:-

લવજી જીયા માસ્તર

મહોદ્દા—ખનારસ.

આવૃત્તિ પહેલી] [પ્રત ૧૫૦૦

લેખક અને પ્રકાશકે સર્વ હક

સ્વાધીન સંખ્યા છે.

કિંમત ૦-૬-૦

લવજી ગુણા માર્તર.

મરચાંદ અને કમીશન એજન્ટ

બનારસ સીટી . .

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૦૦૮૨ વર્ગિક

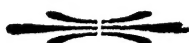
પુસ્તકનું નામ ગાંધી મુર્તિ. ૨૦૧૪
૫૨૨

વિષય ડાઉનલોડ કરવા માટે

ગાઉસુલ આનમ

હજરત

મહોટા પીરનું જીવનચરિત્ર.

લેખક અને પ્રકાશક:-

સવજી જીણા માસ્તર

મછોદરી—ખનારસ.

આવૃત્તિ પહેલી,

નકલ, ૧૫૦૦;

(લેખક અને પ્રકાશકે સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

કીમત ૦-૮-૦

• વકીલ પદાણુ નુરખાન અમીરખાને અમદાવાદમાં
 મીરજપુર રોડ-વુડલેન્ડ બંગલામાં આવેલા પોતાના
 ધી “અમરસીંહજી” પ્રી. પ્રેસમાં છાપ્યું.

સૂર્યને ઓળખાવવાની જરૂર રહેતી નથી તેમ જ આવાં પુસ્તકોને પ્રસ્તાવનાની જરૂર રહેતી નથી.

માહાન પુરૂષોનાં જીવનચરિત્રોથી સમાજને, મોટો લાભ થાય છે એમાં તો બે મત છેજ નાંહ. તેમાં પણ જનાય ગકિમ્મ આજમ જેવા માહાન પુરૂષ કે જેમના જીવનથી લાખો મનુષ્યો પોતાના ખરા રસ્તાને ઓળખી શક્યાં છે આવા માહાત્માનું જીવન પ્રજાને ઉપયોગી થઈ પડે તેમાં તો સંશય જ જ્ઞાનો ?

ધ. સ. ૧૯૨૧ અકટોબર મહીનામાં હું કરમલા શરીશ ગયો. ત્યારે ત્યાંથી બગદાદ શરીશ ગયેલો જ્યાં માહાત્મા સંબંધી તજવીજ કરતાં એક આરબ ગૃહસ્થ જેઓ મુંબઈમાં બહુવાર ઘોડા વેચવા આવેલ, તેમણે મને હજરતના જીવન સંબંધી કેટલીક ટુંકી તોડ કરાવી, તેમજ કલકત્તામાં મહમદી નામનું દૈનિક પંચ અંગાલી ભાષામાં નિકળે છે તેની ઓશીસમાંથી જવાબના જીવન ચરિત્રનું એક નહાતું પુસ્તક મને મળ્યું. આ સૌ સાધનોના આધારે આ નિબંધ લખેલો છે. મીંડા કરતાં એકડાની કિંમત અનંત ગણી અકાંચ છે તેમ હુબરોતી માં જનાયની જીંદગીથી જાણીતા થવા માટે કાંઈ સમ્મન નથી ત્યા માહારી મહેનત કાંઈક પણ ઉપયોગી તો જરૂર થઈ પડશે એમ માહાઈ માનવું છે

બગદાદ શરીફની પૂર્વમાં યુક્રેતીસ નદીના કિનારા ઉપર આશરે ચાર માઇલ દૂર એક વિશાળ મેદાનમાં જનાયનો રોજો મુબારક છે તેમાં બહુ વિશાળ જંગો રોકેલી છે. બરાબર વચ્ચે જનાયની તુરખત છે જેની આસપાસ દીવાલો ઉપર પાક કલામે શરીફની આયતો સોનેરી અક્ષરથી કોતરેલી છે. તુરખત ઉપર ઘણીજ કિમતી ચાદરો ઝોઢાડેલી છે અને તુરખતવાળા ઓરડાને કાચના તખ્તાથી ખૂબ શણગારેલો છે. ઓરડામાં દાખલ થવાના દરવાજા સુંદર લાકડાના નકશીદાર બનાવવામાં આવેલા છે. ઉત્તર વિભાગમાં એક કબરસ્તાન છે અને દક્ષિણ તરફ એક ઘડીઆળવાળો મિનારો છે. જનાયના રોજા મુબારકને બે ગુંબજ છે. ચોગાન ફરતી બેઠી ધમારત છે તેમાં જત્રાળુઓ ઉતરે છે. આ જગોની તેમજ રોજા મુબારકમાં જે બેઠ મુકાય છે તેની આવકમાંથી દીવસમાં બે વાર ગરીબોને રોટલી વહેંચવામાં આવે છે.

વાંચનાર, હાલ બગદાદનો રસ્તો અમલુઓ નથી રહ્યો છતાં ખુલાસો લખવો જરૂરનો સમજું છું કે મુસાલર મુબઇ કે કરાંચીથી ખ્રીટીશ ઇડીયાની સ્ટીમરમાં બેસી ૫-૬ દિવસમાં બસરા જાય છે બસરા સુધી ત્રીજા ક્લાસનું સ્ટીમર બાફું ખોરાક સિવાય મુબઇથી રૂ. ૩૦ અને કરાંચીથી રૂ. ૨૫ બેસે છે. બસરાથી બગદાદ શરીફ રેલવે રસ્તો ૩૫૪ માઇલ છે. દર માઇલે એક આના પ્રમાણે રેલવે બાફું પડે છે અને આશરે ૩૬ કલાકમાં પોંચાડે છે. આ રેલવે મીટર ગેજની છે.

બનારસ મછોદરી,

તા. ૧૬-૮-૨૨

}

લવજી જીણા માસ્તર.

ગડિસુલ આજમ

હજરત

મહોતા પીરનું જીવનચરિત્ર.

જન્મ.

રથી ઇરાનમાં ઇસ્લામનું સ્થાપન થયું ત્યારથી ઇસ્લામનું ગૌરવ કોઈ જાદીજ નતથી દેખાવા લાગ્યું છે. ઇરાનના અસલી વતનીઓ મૂળમાંથી ચતૂર અને બુદ્ધિશાળી હતા અને પૂર્ણ સ્વરૂપથી બુદ્ધિની ખીલવણી કરનારો. ઇસ્લામ ધર્મ તે લોકોએ સ્વિકાર્યો એટલે બહુ થોડી મુદતની અંદર ઇરાનના લોકોની બુદ્ધિનો પ્રભાવ દુનિઆમાં નાખીતો થવા લાગ્યો. તેમાં પણ તત્વજ્ઞાન ચિંતક મહાપુરૂષો માંહેના ઘણાઓ ઇરાનમાં જ પ્રસિદ્ધ થયેલા છે.

ઇરાનની અંદરના જ્ઞાન (ગીલાન)* નામના ગામડાનાં

* ઇરાનમાં તબ્લીજ પાસે આ નાતું ગામડું છે. રાસલ નામ ગીલાન છે પણ એરેબીકમાં “ગાફ” મૂળાક્ષર ન હોવાથી જ્ઞાન નામથી ઓળખાયું છે.

સુવિખ્યાત સૈયદ વંશની અંદર અખૂસાલેહજંગી નામના એક મહાપુરૂષ હતા. આ ગૃહસ્થ શક્ત પરવરદિગારની બંદગી કરવામાંજ પોતાનો સમય વ્યતિત કરતા હતા. પોતે શરીર બળમાં પણ વીરપુરૂષ હતા. કારણ બ્રહ્મચર્ય પાળવામાં જે પુરૂષ સંપૂર્ણ કાળજીવળો હોય છે તેનું તેજ કોઈ જૂદીજ નતનું હોય છે. અખૂટ ધીરજ અને મહાન બુદ્ધિશાળી તરીકે સૈયદ સાલેહ જંગી તે સમયમાં ઠરાનમાં પ્રખ્યાત હતા. એક મહાન સાધુ પુરૂષ, તેમજ મહાન ચારિત્રશાળી તરીકે તે સમયના ત્યાંના લોકો તેમના ઉપર અથાગ મહોબત રાખતા હતા. પોતાની સંસારીક સ્થિતિ વખાણવા જેવી નહોતી એટલે પોતે જરા તંગ હાલતમાં દિવસો પસાર કરતા હતા. એ તો સંસારનો એક મહા નિયમ છે કે જે પુરૂષો પરવરદિગારનેજ આહવાર છે તેમની સંસારીક હાલત બહુજ કફેડી હોય છે. જનાબ રસૂલે ખુદા, હજરત નૌલાના અલી, જનાબ હમામ હસન અને હુસેન, વગેરેની સંસારીક અવસ્થાથી વાંચક સારી રીતે વાકેફ હોવા જોઈએ.

સૈયદ અખુસાલેહ જંગીની સાધવી સ્ત્રીનું નામ ફાતેમા કરીને હતું. તેમના પિતા જનાબ અબ્દુલ્લા પણ પતિત્ર સૈયદ વંશી ઓલાદના હતા અને તે સમયમાં એક પ્રખ્યાત મહાપુરૂષ તરીકે પુખ્તતા હતા. પોતાની એકન. એક પુત્રીને લાયક મહાપુરૂષના હાથમાં આપી પોતે ચિંતાથી મુક્ત થઈ પરવરદિગારની બંદગી કરવામાં દિવસ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા.

સતિ સ્ત્રીને પોતાનો પતિજ સર્વસ્વ છે. સંસારમાં આવી સ્ત્રીઓનું અંતઃકરણ નિરંતર પોતાના પતિ સિવાય બીજી કલ્પના પણ કરી શકતું નથી. પતિના જીવન સાથે પોતાનું જીવન એકત્ર થયેલું સમજે છે. આવી સાધવી ફાતિમા પોતાના સ્વામીના ધરમાં પરમ શાંતિથી રહેવા લાગી સ્વામિ સ્ત્રિ, જેઉ પરવરદિગારની બહિતમાંજ દિવસ નિર્ગમન કરનારાં હોવાથી પરમ સંતોષી હતાં અને સંતોષી માણસોને સંસારીક ઝઠાંદ્રતાનું કષ્ટ અસર કરી શકતું નથી. થોડા દિવસ પછી આ સાધવી સ્ત્રીને એક દિકરાનો જન્મ થયો અને કન્ધા ત્રણેક વર્ષની થવા બાદ હીબરી ૪૭૧ માં પુત્રરત્ન સાંપડ્યું. આ નામવંત પુરૂષનું નામ અબ્દુલ કાદીર હતું.

થોડો સમય જવાબાદ એક બીજા દીકરાને જન્મ થયો અને કેટલાંએક વર્ષો પછી આ બે દીકરા અને એક દીકરી એમ ત્રણ સંતાનોની સંભાળ સાધવી શતેમાને સોંપી સૈયદ અણુ સાહેબ આ ફાની દુનિયાને ત્યાગ કરી ગયા. સૈયદ સાહેબની વિધવા ફાતેમા ખાતુન તદ્દન આશ્રય વગરની થઇ પડી. ગરીબ સંસાર તેમાં ત્રણ સંતાનોનું પાલણુ પોષણ કરવાને બાર એક માત્ર વિધવા સ્ત્રીના ઉપરજ આવી પડે એ કશુંજાનક તો કહેવાય. અલખત આ વખતે શતેમા ખાતુનના પિતા હયાત હતા પણ તેઓ સંસારની જાળ ઉપર બહુજ થોડું લક્ષ આપતા હતા એટલે આ ગરીબ પરિવારનો વ્યવહાર ઘણાજ કષ્ટથી ચાલવા લાગ્યો.

મુસલમાન લોકો સૈયદ વંશનાં સંતાનોને ઘણીજ માનની દ્રષ્ટિથી જુએ છે અને બાળ સંતાન અબદુલ કાદીરનાં માતા પિતા બેક આ પવિત્રતાથી પવિત્ર હતાં; એટલે વતનનાં તમામ માણસો આ પરિવાર ઉપર બહુ સ્નેહ રાખતાં હતાં. સૈયદ સાહેબનું મરણ થવાથી આશ્રયરહિત થઇ પડેલ ફાતેમા ખાતુન તથા તેણીનાં બાળ-સંતાનોના નિર્વાહ માટે ઘટતો અંદો અસ્ત કરવા માટે લોકો વિચાર કરવા લાગ્યા. ઉત્તમ ડુંગના બાળ સંતાનનું રક્ષણ કરવા માટે સૌ ટાંકાએ પોતાનો હાથ ધરતી રીતે લાંબો કીધો.

પણ ફાતેમા ખાતુન પારખી મહેરબાની ઉપર જીવનનિર્વાહ કરનાતું બીલકુલ પસંદ કરતી, નહોતી. આવા વ્યવહાર ઉપર તેમને બહુ તિરસ્કાર હતો. આવા પ્રકારની અપમાનીત રીતલી કરતાં શકત એકજ વખત આહાર કરી જીવન સમાલી રાખવાનું તેઓ વધારે પસંદ કરતાં હતાં. તેઓ મનમાં, મનમાં બોલતાં હતાં કે:—“ ગરીબાઇ ખુદાને વહાલી છે એ ખરૂં પણ આ વાક્ય એક વિધવા સ્ત્રી માટે બંધ બેસતું નથી. જોકે એ સત્ય છે કે પરવરદિગાર જેને! માન મરતબો મ્હોટા કરવા ચાહે છે તેને અનંક પ્રકારનાં કષ્ટોમાં નાંખી તેના અતઃકરણને પરવરદિગાર શુદ્ધ કરે છે. આવાં કષ્ટો સહન કરવાથીજ મહાન પુરૂષોએ પોતાની જીવન જત્રા પુરી કરેલી છે. જનાબ રસુલે ખુદા હાજરત અલી અસેદીસસલામ અને તમના બાહાદુર પુત્રોએ ઉધાડી સાંખીતીઓ છે. વિલાસ વસના કે મોજ શોખમાં ઉછરેલાઓ આવી મ્હોટાઇ મેળવી શકતાજ નથી. તેઓ જુખ્યાના જુખની કે દુઃખીના દુઃખની કિમત સમજી શકતાજ નથી.

આવા આવા વિચાર કરીને ફાતેમા ખાતુન પોતાના મનને ધીરજ આપતાં કે મહારો અબદુલ કાદીર જન્મતાં વાંતજ આવાં કુટુંબ ઉછરે છે તેમાં પરવરદિગારનો કાંઈક આવો ભેદ કાં ન હોય ? એટલાજ માટે માહારા પુત્રની બાળ ઉમ્મરમાંથીજ પરવરદિગારે ચૂટણી કરેલી હોવી જોઈએ. આવા મહાન વિચારો કરતી આ સાધવી સતિ દુઃખના દિવસોમાં સુખના ચંદ્રમાને જોવા લાગી અને પોતાને પરિવાર સહિત જે સ્થિતિમાં પરવરદિગારે હાલ મૂકી છે તેમાં સંતોષ માનવા લાગી. આવા આવા મહાન વિચારો કરીને ઘણીવાર કોકોની મદદને માનસહિત આ સાધવી સતિએ અસ્વિકાર કરી પાછી વાળી હતી. કોઈની પણ પાસે આ મહાન સતિએ પોતાનું દુખ દર્શાવ્યું નહોતું, એટલુંજ નહિ પણ કોઈ, પોતાની સ્થિતિના સમાચાર ક્ષેવા આવતું તો ઘણાજ આનંદ સાથે પોતાને સુખી હાલતમાં દેખાડતી. ઘરમાં બેસીને શારીરિક પરિશ્રમે કરીને જે કાંઈ કમાતી તેનાથી બહુ કરકસરે પોતાને નિભાવ ચલાવતી હતી. પોતાને જમવાની જોગવાઈ ન થઈ તો સંતાનોને ખવરાવી ને ચલાવી ક્ષેતાં પણ કોઈની મદદ ક્ષેવાનું તેણી પસંદ કરતી નહોતી.

અરબી ઇતિહાસ કારો સૈયદ અબુ સાલેહ જંગીની વંશાવળી
નિચે પ્રમાણે આપે છે.

અબદુમન્નાફ.
|
હાસેમ.
|
અબદુલમુતલીય
|
અબુતાલીય.
|
હજરત અલી અલેહીરલામ
|
હમામ અબુ મહમદ અલ હસન
|
હસનેલ મુસન્ના
|
અબદુલ્લાહેલમહજર
|
મુસવજુન
|
અબદુલ્લા
|
મુસા
|
દાઉદ
|
મોહમ્મદ
|
મયાહયાગજરેદ
|
આબિ અબદુલ્લા
|
અબુ સાલેહ જંગી
|
મોહીયુદીન હજરત અબદુલ કાદર જલ્લાની.

બાળ મહત્તા અને બાળ વય.

એવું કહેવાય છે કે જનાન્ય અબ્દુલ કાદિરનો જન્મ થવા પછી કેટલાક દિવસે રમજન માસ શરૂ થયો. એટલે આ બાળ સંતાને ધાવણુ છોડી આપ્યું, આખો દિવસ માંછ પણ મોંમાં દાખલ થવા દેતા નહિ, સંધ્યા સમયે રોઝા છોડવાનો સમય થતાં ધાવવાનું શરૂ કરતા. રાત્રીમાં ત્રણ ચાર વખત ધાવતા અને સવાર થતાં પાછું બંધ કરી દેતા. દૂધ પીતું બાળક આખો દિવસ રોઝો રાખે છે આવી વાત ચારે તરફ ફેલાઈ ગઈ અને હજારો લોકો આ બાળક સંતાનના દર્શન કરવા આવવા લાગ્યાં; અને નજરે નજરે સત્ય હકીકત જોઈને એક અવાજે કહેવા લાગ્યાં કે આ બાળ સંતાન કોઈ મહા પુરુષ થશે. આખરે રમજન માસ પુરો થયો ઇદના પહેલાંના એક દિવસે આકાશ વાદળાંથી ઘેરાઈ ગયું. ચંદ્ર દશન થાનો કાંઈ ઉપાય ન રહ્યો, ઇદના દિવસે સવારના સેંકડો માણસો સૈયદ સાહેબના મકાન ઉપર એકઠાં થયાં અને જોયું કે બાળક ખુશીયા દૂધ પીએ છે એટલે લોકોએ તે દિવસે ઇદ હોનાતું કબૂલ કરી લીધું.

શુદ્ધ પક્ષના ચંદ્રની પેઠે જનાન્ય અબ્દુલ કાદિર વધવા લાગ્યા. એમના શરીરની કોમળતા, તેજસ્વી કન્થિ, સુંદર ચહેરો અને સરળ પ્રકૃતિ તેમજ તીવ્ર બુદ્ધિ અને સત્યપ્રિય સ્વભાવ જોઈને લોકો મુગ્ધ થઈ જતા હતા.

વિદ્યા શિક્ષણના માટે; ધરાનમાં તે સમયમાં બહુ સારાં સાધનો હતાં. ફારસી જેવી ખેડાયેલી ભાષામાં સાહિત્યનું સુંદર શિક્ષણ આપવામાં આવતું હતું. આપણા બાળ વિદ્યાર્થીને નેમનાં સાધવી માત્ર શ્રીએ એક સ્થાનક મક્તબમાં વિદ્યાશિક્ષણ માટે મોકલ્યા. થોડાજ સમયમાં આ નવિન બાળક પોતાના 'શિક્ષક તેમજ બાળ સહચરોની અથાગ પ્રીતિ સંપાદન કરી શક્યા. અબ્દુલકાદરે પ્રથમ પાક કુરાને શરીર, કેંદરથી કીધું. તે પછી બીજા વિષયને હાથ લગાડ્યો.

પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથીજ જણાય છે. 'મહાપુરુષોત્ત' બાળ જીવન પણ અલૌકિક હોય છે. આ અલૌકિક બુદ્ધિશાળી બાળક પોતાના

શિક્ષણમાં ચમત્કારી રીતે આખળ વસ્ત્રતાં વસ્ત્રતાં કેટલીક મુદતે ઉચ્ચ શિક્ષણના અધિકારી થયા. પોતાના વર્ગમાં બીજા બાળકોથી ઉંચો નંબર રાખતા, અને સાથે શીખનારાઓ સાથે બહુજ પ્રીતીથી વરતતા હતા. મકતબમાંથી છૂટી થતાં બીજા વિદ્યાર્થીઓ રમત મમત માટે દોડી જતા જ્યારે આપણા મહાન અબદુલ કાદિર ગંબીર ચહેરે સીધા મા પાસે આવતા. ગમે તેટલો આગ્રહ હોવા છતાં પોતે રમવામાં શામીલ થતા નહોતા. એમને વારંવાર એવા બાળકારા થયા કરતા કે કેમ જાણે કોઈ આવજા કરી કહેતું હોય કે:—
“ બપોરદાર, દુનિયાની માયામાં ન ફસાતો, તારી પેદાશનો હેતુ કોઈ જુદોજ છે ” આવે બાળકારો અનુભવીને બાળક અબદુલ કાદર વિલવળ ચિતે ઘરમાં આવતા રહેતા. આ બાળકારા ક્યાંથી આવે છે તે તેઓ સમજી શકતા નહોતા એટલે માતાજીની શાંત કોટડીમાં આપ તેનોજ વિચાર કરતા હતા. આવી સ્થિતિના બાળકોનું મન રમતમાં કેમ લાગી શકે ?

એવું કહેવાય છે કે જનાબની ૧૦-૧૨ વર્ષની ઉંમર થઇ અને પોતે મકતબમાં જતા હતા ત્યારે રસ્તામાં કેટલાએક અજાણ્યા મદદગારો તેમની સાથે થતા હતા અને મકતબ સુધી તેમને સુકી કલાસના બાળકોને એવું કહેતું હતા કે “ વલી અલ્લાહને જગો આપો ” આ સંઘળા અપરિચિત સહાયકો બાળ અબદુલ કાદરના ગુણ ઉપર મોહિત થઇ પડ્યા હતા. તેઓ બાળકના ઉપશ્ચયો નમ્ર મધૂર વાક્યો સાંભળવાને બહુ આતૂર રહેતા. આ ઘટના માટે બહુ માણસોની માન્યતા હતી કે એ અપરિચિત સહાયકો કોઈ દૈવિક સત્ત્વ હતા. ભવિષ્યના મહાપુરુષના ગૌરવ માટે તેઓ મનુષ્ય દેહમાં તેમની સાથે રહેતા હતા. આના પ્રમાણ માટે કોઈ કોઈ લખનારા એમ પણ લખી ગયા છે કે “ એક દિવસે કોઈએ તેમને પૂછ્યું કે આમ બુદ્ધાના વડી ક્યારથી થયા છો ? તેમનો જવાબ આપતાં જનાબે કહ્યું કે “ મહેને તેની કાંઈ બપોર નથી પણ જ્યારે માહારી ઉંમર બાર વર્ષની હતી ત્યારે મકતબમાં ફોરસ્ટા. ઓ મને વલીઅલ્લાહ તરીકે કહેતા હતા. ”

ચડતુ શિક્ષણ.

બગદાદ જવાનું કારણ.

મહાન પૂરૂષોની મહત્તાનાં લક્ષણ આળ વયમાંથીજ ઓળખી શકાય છે. જનામ અબ્દુલકાદર આળ વયમાંથીજ ઇસમના વધારે શોખીન હતા. જે પોતે નહિ જાણતા હોય એવો કોઈ વિષય ખીજ કોઈ પાસે સાંભળે તો તુરત તે વિષય શિખરા માટે પોતે તત્પર થઈ જતા હતા. તેમાં પણ ધર્મ સંબંધી બાબતમાં ઉંડા ઉતરવાનો પોતાને અથાગ પ્રેમ હતો અને તે પ્રેમ જેમ જેમ વધતો ગયો તેમ તેમ તે વિષયના પોતે વધારે અધિકારી બનતા ગયા. આ સ્થુળ શરીર શું છે, તેમાં કર્તા તરીકે કોણ દોરી ચલાવી રહેલ છે બલાં ખૂરાં કામની જેખમદારી કોની છે “ હું ” એ સર્વનામ કોને લાગુ પડે છે, રહ જોવા તત્વનો ભેદ જાણી શકવાનાં સાધનો શું શું હશે, વગેરે બાબતો ઉપર ગંભિર ચિંતા કરતું મન નવું જ્ઞાન મેળવવા માટે આકુળવ્યાકુળ થવા લાગ્યું.

“ મરદાને ખુદા ખુદા ન આશન્દ
વહેકિન્ ઝ ખુદા, જુદા ન આશન્દ ”

આવા ફારસી શ્લોકોએ ઉચ્ચ જ્ઞાન મેળવવા માટે જૂવાન વિદ્યાર્થીને અધીરા કરી મૂક્યા હતા. પોતાના વતનમાં મકતબનું શિક્ષણ પૂરું થઈ ચૂક્યું હતું. ઉચ્ચ શિક્ષણ ગૃહણ કરવા માટે શક્તિ એ લાયક થઈ ગયેલી હતી. પોતાના વતનમાં આવી બુખ પરી થાય તેવું કંઈ સાધન નહિ હતું એટલે આવા પ્રદારની બુખનો ખોરાક ક્યાં જમને સંપાદન કરવો તેના માટે રાત દિવસ ચિંતા કરતા હતા. આવો વિચાર કરતા કરતા આપણા જૂવાન વિદ્યાર્થી એક વખત પ્રકૃતિદેવીની શોભાનું નિરીક્ષણ કરવાને ગામની બહાર જંગલમાં નીકળી ગયા હતા. સૂર્ય અસ્ત થવાની તૈયારીમાં હતો, પક્ષીઓ સુંદર સ્વરથી ગાન ચલાવી રહ્યાં હતાં. આ સમયે આનંદ દાયક દ્રશ્ય જોતા જોતા જનામ અબ્દુલ કાદર ફરતા હતા એટલામાં

એક નાહનો વાછડો જંગલમાં ચરતો નજરે પડ્યો. બાળ સ્વભાવ જરા ઉછળતા પાણીના મોળા જેવો હોય છે. અબદુલ કાદર વાછડાનું પૂછડું પકડી એકદમ પીટ ઉપર થપાટ મારીને તેની પાછળ દોડ્યા. આગળ વાછડો ને પાછળ પોતે. એમ દોડી દોડી થોકી ગયા એટલામાં એક અચાનક અવાજ કાનપર સંભળાયો:—“અબદુલ કાદર, તમે આ કામના માટે નથી પેદા થયા. જે પરવર દિગારનો બંદો છે તે તેનીજ શોધમાં દોડે છે. નહિં કે એક અજ્ઞાન બળદની.”

આ સાંભળતાં બાળકનું હૃદય થરથર કાંપવા લાગ્યું. મનમાં બહુ વિચાર કરવા લાગ્યા. ઉપર્યુક્ત વિષય સમજવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા હતા. તુરત ચેતી ગયા કે આ જેથી અવાજ છે, માહારે જરૂર કાંઈક ગંભીર વિષય સમજવાનો છે. એવું કહેવાય છે કે આ દિવસ બરાબર હજનો દિવસ હતો મેદાનમાં એક પગે ઉભા રહી પરવરદિગારનું ચિંતન કરવા લાગ્યા. એવામાં એક અલૌકિક દ્રશ્ય પોતાની આંખથી જોયું. “બહુ દૂર અરક્ષાતના મેદાનમાં લાખો શીંતે એક સફમાં ઉભેલાં જોયાં.”

ક્યાં મક્કા શરીફ અને ક્યાં ઇશાનનું જીલાન ગામડું !

આ દર્શનથી અબદુલ કાદરના અંતઃ કરણમાં એક અલૌકિક ભાવના ક્રપ્ત થઈ. પરવર દિગારના ચિંતનમાં મન વ્યાકુળ થવા લાગ્યું. સંસારની સઘળી ચિંતાઓ વેગળી થઈ પડી. એવા શું ઉપાય શોધવો કે જેનાથી આ ભેદ જાણી શકાય તેની ચિંતામાં એભાન જેવા થઈ ગયા. સંસારનો માયાવિ તમાશે તેમને વિચિત્ર સમજાવવા લાગ્યો. અંતઃકરણમાં નવીન પ્રકાર પ્રગટ થયો. જે અસાધ્ય સાધન છે તેના રસ્તાનું જ્ઞાન થવા લાગ્યું અને પોતાને ખાતરી થઈ કે ઉપર્યુક્ત જ્ઞાન સિવાય આ માર્ગની મુસાફરી થઈ શકેજ નહિ. વિદ્યા સિવાય આ કાર્યનો ખીજો ઉપાયજ નથી.

એટલે બાળ અબદુલ કાદર વ્યાકુળ ચિત્તથી પોતાની મા પાસે આવ્યા અને કહ્યું કે:—“મા, મને પરવર દિગારના માટે વફા કરી આપ હું તેને મેળવવાના રસ્તા તરફ આગળ વધીશ.”

સાધવી માતા ઉમ્મીખેર કાતિમ દીકરાના આ બોલનો મર્મ સમજી શક્યાં નહિ અને કહ્યું કે “તું શું કહે છે બેટા, જરા

ખૂલાસાથી બોલ ” તરતજ જનાબ અબ્દુલ કાદિરે બળદ દોડાવતી વખતની અલૌકિક વાણી સંબંધી થયેલી હકીકત માને કહી અને કહ્યું કે ઉંચી કેળવણી માટે હું રાજધાની બગદાદમાં જવા ચાહું છું.

તે સમયમાં બગદાદ શહેર ઇસ્લામી સંસ્કૃતિનું પાવતખત હતું. તેના તે સમયના ગૌરવનો મુકાબલો હાલના ક્યા શહેરની સાથે કરવો તે કહી શકાતું નથી. અબ્બાસ વંશી ખલીફાઓએ બગદાદને દુનિયાનું એક નમુનેદાર શહેર બનાવેલું હતું. શીશ્વ શાસ્ત્રમાં ઇસ્લામી કારીગરોએ દુનીયામાં ઉંચું સ્થાન મેળવેલું હતું સમૃદ્ધિશાળા પ્રજા વિષયવૈભવમાં પણ આગળ વધેલી હતી. આ નમુનેદાર નગરી વિષયવૈભવ શોભા સંપદ તેમજ જ્ઞાન વિજ્ઞાનમાં દુનિયામાં શ્રેષ્ઠ મનાતી હતી. મુસલમાનો સભ્યતા અને વિવેકમાં ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવતા હતા. ધર્મશિક્ષણ લેવા માટે બગદાદમાં બહુ મોટાં સાધનો હતાં. ગણિત, ન્યાય, દર્શન, વિજ્ઞાન વિગેરે વિષયોનું શિક્ષણ લેવા માટે બહુ દૂર દેશોથી જુદી જુદી જાતના વિદ્યાર્થીઓ બગદાદ આવતા હતા. ખ્રિસ્તિ, ચાહુદી અને પારસી વિદ્યાર્થીઓની બહુ સંખ્યા બગદાદમાં શીખવાને જતી હતી. આપણા ઉત્સાહી વિદ્યાર્થી અબ્દુલ કાદિર બગદાદ જવાને તૈયાર થયા.

માતા શક્તિમા ખાતુન પણ સૈયદની પૂત્રી હતાં. ધર્મ પ્રીતિમા તે પણ તેવીજ હતી. પોતાના પુત્રની આવી ઇચ્છા જાણી તેણી બહુ ખુશ થઈ અને પુત્રને બગદાદ જવાની ધણી ખુશીથી રજા આપી. હદિસ શરીફમાં કહેલું છે કે “ ઇલમે ખુદને મળવાનો માર્ગ છે ” એટલે ધર્મ પ્રિય માતાએ પુત્રના આ વિચાર સામે જરાએ વાંધો લીધો નહિ. મરહુમ સૈયદ સાહેબ મરતી વખતે ૮૦૭ દીનાર રાખી મથા હતા તે અત્યાર સુધી સાધવી કાતેમા ખાતુને સાચવી રાખેલા હતી.

આ વખતે દીકરાના વિદ્યા શિક્ષણ માટે તે બહાર કહાડીને અબ્દુલ કાદિરને અપેલું કીધી. અબ્દુલ કાદિરને એક નહાનો બાઈ હતો એટલે પીતાની સંપત્તિમાં તેનો પણ અર્ધ હક ગણીને ચાલીશ દીનાર મેળે લીધા. માતાએ આ ચાલીશ દીનાર અંગરખાની અંદરના નિચેના બાગમાં કપડાંની થેલી સ્વરૂપ સીલાઈ કરી આપ્યા. બાળક હસતે મુખે બગદાદ તરફ જવાને તૈયાર થયો.

જતી વખતે પોતાના કલેજના દુકડા સ્વરૂપ પુત્રને માતાએ રજા આપતાં આપતાં સજળ નયને કહ્યું કે:—“ દીકરા, હમેશાં સત્ય વાત કહેજો. કોઈ પણ કાળે જીવ જતાં પણ મિથ્યા કહીશ માં. મહારો આ એક ઉપદેશ તું ગૃહણ કરજો. જ દિકરા, ખુદા તહારં રક્ષણ કરશે. ”

જનાબ અબ્દુલ કાદિર સત્યજ ઓલતારા હતા તેા પણ માતાના ઉપદેશને પોતાના સૌમાન્યતું મુગ કારણ સમજીને તે માથે ચડાવી, સત્યતું પાલન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લઈને ઘરમાંથી બહાર નિકળ્યા. માતા દીકરા સાથે ઘરની બહાર વળાવવા આવી અને જતાં જતાં કહ્યું કે:—દીકરા, ખુદાના રસ્તા ઉપર તને મૂકી દેજી છું. પરવર દિગારના માર્ગે ઉપર તને વિદાય કરું છું. જા, દીકરા ક્યામત સુધી તહારા ઉપર મહારો કાઈ પણ દાવો નથી.

આખરી દિવસે પરવરદિગારની સન્મુખે તહારં મુખ ફરીથી જોવાની ઉમેદવાર છું. પરવરદિગાર તાહરી ઇચ્છા પૂરી કરે. તું ખુદાની અપૂર કૃપા મેળવવાનો અધિકારી થા.

જનાબ અબ્દુલ કાદિર રવાના થયા. શતેમાખાતુન વડાલા પુત્રને વિદાય કરીને ઘરમાં પાછાં ફર્યા.

અગદાદનો માર્ગ.

હીજરી ૪૮૮ ની સાલમાં ૧૮ વરસની ઉંમરે આપણા જુવાન વિદ્યાર્થી પોતાની વહાલી જન્મભૂમી તથા માયાળુ માતૃશ્રીથી વિખૂટા પડી અગદાદ તરફ રવાના થયા. અગદાદ, જ્ઞાનથી બહુ દૂર હતું તેમજ જવા આવવાના રસ્તા સગવડ ભરેલા નહોતા. બહુ જગોએ માર્ગ પણ નહિ હતો. અનેક જંગલો અને શેતીનાં રણોમાં ઘસેને મુસાફરોને મુસાફરી કરવી પડતી. તરણ ઉંમરનો અબ્દુલ કાદર અંતઃ કરણના ઉત્સાહના બળથી અગ્નિચક્ર રચનામાં રવાના થતાની હિમ્મત કરી શક્યો હતો. તે સમયમાં જ્યારે કોઈને પદેશી મુસાફરી કરી

પડતી ત્યારે રસ્તામાં લુટારાઓના બચના લીધે ૩૦, ૪૦ કે તેથી પણ વધારે મુસાફરોનો સમૂહ એકઠો થતો તે પછી મુસાફરી કરતા અને એજ રીતે વેપારીઓ પણ પોતાના વેપારની સામગ્રીઓ લઇને ટોળેટોળાં એકઠાં થઇને મુસાફરી કરતા. આરબી ભાષામાં આવા સમૂહને “દાફલો” કહે છે. જનાન અબ્દુલ કાદીર આવા એક વેપારી કાફલામાં સામેલ થઇ ગયા હતા.

કોઇ વખતે ધરની બહાર નિકળેલ નહિ. વળી રસ્તો વિકટ અને પથરા ઘાંટરાવાળો, સખત તડકામાં એરાકની ગરમ લૂ મુસાફરીમાં માણસને તોળા પોકરાવે છે. આવી સ્થિતિમાં તરણ પુરૂષ કાફલાની વચ્ચે ધીમે ધીમે પોતાનો રસ્તો કાપતો હતો. સખત તાપમાં મુખડા ઉપરથી પંસેવાનાં ટીપાં પડતાં જાય છે, મોં લાલ થઇ ગયું હતું અને મુસાફરીના થાકથી આ બાળ મુસાફર શ્વાન્ત થયેલો હતો. આટલું હોવા છતાં પણ પોતાના અંતઃકરણનો ઉત્સાહ તેને દુખનું બાન થતા દેતો નહોતો. રાત્રીના સમયે તંબુ નાંખી મુસાફરો કિતારો કરતા હતા તેની એક બાબુએ આપણો તરણ મુસાફર પણ સૂઝ જતો હતો.

ધર મુકવા પછી પોતે બહુ દૂર જઇ પહોંચ્યો. જાન ધણુંજ પાછળ રહી ગયું. એક દિવસે રાત્રીના વખતે કાફલો આગળ ચાલતો જતો હતો. ઠંડી હવા આવતી હતી અને મુસાફરો શાંતિથી ચાલ્યા જતા હતા. ચાલતાં ચાલતાં એ મેદાનના મધ્ય ભાગમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં થોડાં એક વૃક્ષો હતાં અને આ વૃક્ષોનો જથ્થો મુસાફરોને ખીલામણો લાગતો હતો કારણ આ જગ્યામાં લુટારાઓ સંતાઇ રહેતા હતા અને તક મળતાં કાફલાના સૌ માણસોને લુટીને મારી નાખતા હતા. કાફલો ખીલામણી હાલને આ સ્થળ સામે જોઇ રહેલ હતો એટલામાં બહુ દૂર એક ઘોડે સ્વાર નજરે પડ્યો. સોદાગરો પોતાના ઉઠાને જોરથી હાંકવા લાગ્યા. પણ ઘોડે સ્વાર માણસે ધજાગરો કરી બાગાં માણસોને બોલાવીને તુરતાતુરત કાફલાને ઘેરી લીધો અને જોત જોતામાં આખા કાફલાને લુટી લીધો. સોદાગરો પોતાના પ્રાણ અચાવવા માટે પોતાને સગવડ મળી તેમ નાસી ગયા.

લુટારાઓ લુટવું કામ “પુરું કરી” પાલી જતા હતા, અબ્દુલ દાદરની ગરીબ હાલત જોઇને તેના સામે દ્રષ્ટિ પણ કીધી નહિ. પણ પાછળથી એક જણે તેમને પૂછ્યું:— “અરે ઓ માણસ, તારી

પાસે કાંઈ છે કે ? ગરીબ જુવાનીઓએ દીન સ્વરે સરળતાથી જવાબ આપ્યો કે:—“ હા, ચાલીશ દીનાર છે. ” લુટારાએ કહ્યું, “ ક્યાં છે ? ” જવાબ આપ્યો કે:—“ મહારા અંગરખાના નીચેના ભાગમાં સીવી લીધેલી છે ” આ સાંભળી લુટારાએ વિચાર કીધો કે આ યુવક મારી મરકરી કરે છે. એટલું કહી તે ચાલ્યો ગયો. થોડી વાર પછી એક બીજા લુટારાએ તેને એજ પ્રમાણે પૂછ્યું અને જનાએ તેને તેનો તેજ પ્રતિક્તર આપ્યો. આખરે તે લુટારાએ પોતાના સરદારને આ સઘળી હકીકત કહી. પહેલાં લુટારાએ પણ આવાતની સાક્ષી આપી એટલે સરદારને નવાઈ લાગી અને તે યુવકને પોતાની પાસે બેલાવ્યો તે બેડ લુટારાએ યુવકને સરદાર સનમુખ ઉભો કીધો. આ લુટારાના સરદારનું નામ આહમદ કળ્ગક હતું.

લુટારાના સરદાર આહમદે જનામ અબ્દુલ કાદિરને પૂછ્યું, અરે છોકરા તારા દીનારો ક્યાં છે ? બતાવ, તેમણે સંકેત વગર પોતાનો હાથ અંગરખાની અંદરના નીચેના હાથપર મૂકી સીનાઈ કીધેલ દીનારો બતાવ્યા. જુઓ આ મહારી માએ સીનાઈ કરી આપી છે.

લુટારાના સરદાર આહમદ કળ્ગકે તે કપડું શરીને દીનાર બાહાર કહાડી. બીજા લુટારાઓ તે વખતે લૂટેલા માલની વહેંચણી કરતા હતા, આ સઘળાઓ પોતાનું કામ પડતું મૂકી આ બાળકની સરળ વાત સાંભળવા લાગ્યા.

આહમદ કળ્ગકે આશ્ચર્ય થઈને પૂછ્યું:—“ શા માટે તું સાચી વાત કહીને વિપ્રતિમાં પડ્યો ? અમો સઘળા તો તને મૂકીને ચાલ્યા જતા હતા. બધી જોઈને પોતાનો માલ કોઈ લુટારાઓને દેખાડે છે ? ”

અબ્દુલ કાદિરે નમ્રભાવે કહ્યું—જનામ, વિદ્યા શિક્ષણ માટે હું અગદાદ જઈ છું. ઘર છોડ્યું ત્યારે માહરી માએ આ મોહરો આપી મને કહેલું હતું કે—“ કદિપણ જૂડું બોલીશ નહિ ” એક સામાન્ય નાણા માટે તો શું પણ માહારા જીવના માટે પણ માહારાથી જૂડું બોલી, માહારી માના જીભાનું ઉલ્લંઘન ન ચાલે. જૂડું બોલીને જીભને અપવિત્ર કરવાની માહારી ઈચ્છા નથી. ખુદા પણ મિથ્યા વાતને પસંદ કરતો નથી, સત્યજ તેને વહાલું છે. એક દિવસ એજ પરવરજિબાર પાસે ઉભું રહીવું પડશે. જૂડું બોલનારા; તે સખચે

ખુદાને મેં કેમ બતાવી શકશે ? માટે આ જીવન રહે ત્યાં સુધી હું મિથ્યા તો કહીશજ નહિ. તેટલાજ માટે વિપતિ આંખની સામે ઉભેલી જોવા છતાં હું જૂઠું બોલ્યો નથી.

યુવકની વાત સાંભળીને લૂટારાને સરદાર આહમદ કળ્ગજક ઠડો થઇ ગયો. તેને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું. પોતાનાં કુકર્મોને મતિ સ્વરૂપ આંખ સામે ઉભેલાં જોયાં. તેના અંતરમાં પરિતાપ થવા લાગ્યો. “ એક દિવસે ખુદાની સામે ઉભું રહેવું પડશે ” બાળકનું આ વાક્ય તેની છાતી વિંધી નાખવા લાગ્યું. વારંવાર આ વાક્ય અંતરમાં જગૃત થવા લાગ્યું અને દીલ થડકવા લાગ્યું. આખરે કળ્ગજક એક નાહતા બાળકની પેઠે પોકે પોકે રડવા લાગ્યો. ધન્ય છે માહારા વાહલા બાળક, તું તારી માતાનું શરમાન અમાન્ય કરી શક્યો નહિ અને ત્રેં કુકર્મો કરીને આખી જીંદગી કહાડી. ઓ માહારા ખુદા! હવે માહરું શું થશે ? હે માહારા વહાલા બાળ, તું મહારો ગુરુ, તું મહેને તોળા કરાવ. હવેથી હું આ નીચ કામ કદિ પણ નહિ કરું. હે મહારા સંગી બાદશાહ, આ લૂટનો સઘળો માલ તમે લઇ જાઓ માહરે એક પાઈ પણ તેમાંથી જોઇતી નથી.

આહમદ કળ્ગજક ગદગદ કંઠે તોળા કરવા લાગ્યો અને જનાબ અબ્દુલ દાદીર તરફ દક્ષ કરી કહેવા લાગ્યો, અહો જુવાન તું કોઈ મહાન પુરૂષ છો. તાહરી મારશ્તે હું આજ નાહિરાસ્ત ને જાણી શક્યો છું. હવે કહે કે માહારા આ પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત શું ? જનાબ અબ્દુલ દાદિરે કહ્યું—“ હે ટોળાના સરદાર, તોળા કર કાયમને વાક્યથી દુનિયાના પેદા કરનાર મહાન પરવરદિગારની પાસે મારી માગ. એ દયાળુ શાહ તને મારી આપશે. આજ સૂધી લૂટેલું દ્રવ્ય તેના માલિકા મેળવી તેને પાછું આપીદે અને તેમને થયેલી નુકસાની પુરી કરી આપ. એ પરવરદીગાર રહીમાનીર રહીમ છે. તને જરૂર માફ કરશે. એ સાંભળીને ખીજા લૂટારાઓ કહેવા લાગ્યા “ તું સાચો માગ અપ્પતીયાર કરે છે એટલે એ માર્ગમાં પણ અમે પાતે. અમારો સરદાર કરીએ છીએ અમે પણ આજથી એ કામ કદિ નહિ કરીએ. આ લૂટાએલો માલ અમારે પણ જોઇતો નથી અમારે પણ પરવરદિગાર પાસે એક દિવસ ઉભું રહેવું પડશે. એટલું કહીને સૌએ એક સાથે તોળા ફીધી અને સઘળા સોદાગરોને

બોલાવીને તેમની સઘળી સામગ્રી તેમને પાછી આપી. સત્યનો મહાન મહિમા દેશવિદેશમાં પ્રસરી ગયો. તે સમયમાં આહમદ કન્નક એક જગરો લૂટારો ગણાતો હતો અને મોટા મોટા કાશલાઓનો સત્યાનાશ કરીને મહાત્રાસ વરતાવતો હતો. આવો મોટો લૂટારો પોતાનું કામ છોડી સત્તમારગે વળ્યો તે માટે જનાય અમદુલ કાદિરની ખ્યાતિ સર્વત્ર ફેલાઈ ગઈ. કોઈ કોઈ લેખકો એવું પણ લખી ગયા છે કે આહમદ કન્નકે જનાયને પોતાની દીકરી પરણાવી હતી.

અગદાદ પ્રવેશ.

જનાય અમદુલ કાદર અગદાદમાં આવી પહોંચ્યા. વિધાના શાળાને પહેલેથીજ જાણી રાખ્યું હતું કે તે સમયનાં એક મહાન વિદ્વાન મહાવિદ્ શેખ હેમાદ ખાન મુસલીમ અગદાદમાં હતા અને પોતે ત્યાંજ ઉતરવાનું ધારેલું એટલે તેમના અવાસ પર ગયા.

તે સમયે રાત્રી થઈ ગઈ હતી અને ખડુ જોરમાં વરસાદ વરસતો હતો. એટલે સાંજ પડતાંજ શેખ હેમાદના ઘરના દરવાજા બંધ થયેલા હતા. રાત્રીના બીજી પથ ન હતી. અમદુલ કાદરે આખી રાત દરવાજા બહાર પૂરી કીધી.

ખીજા દિવસે સવારમાં દરવાજા ઉઘાડતાં સિદ્ધ સાધુ હેમાદે તેમને પાસે બોલાવી પોતાના પાસે બેસાડયા, તેમની વિનંતિ સાંભળી એટલુંજ નહિ પણ વિવિધ સુલક્ષણ પુર્ણ સુંદર વદને દ્રઢ સંકલ્પનાં ચિન્હ જોઈને કહ્યું:—“અમદુલ કાદર આજ જે અમુલ્ય રત્ન માહારા પાસે છે તે જલદીથી તાહારા હાથમાં આવશે. તું તેનો સારો ઉપયોગ કરજે.

અમદુલ કાદર તેમની પાસે અભ્યાસ કરવા લાગ્યા. વિદ્યા મનુષ્યના જ્ઞાનને બર્ણવાન કરે છે અને જ્ઞાન સિવાય મનુષ્ય ખુદાને જાણખી શકતો નથી. ખરાખોટાની વચ્ચેના ફરકને જ્ઞાન

વગર જાણી શકાતું નથી. આવું જ્ઞાન વિદ્યાર્થીના મગે અને બળવાન થાય છે માટે વિદ્યા શિખવી એ મનુષ્યની દરજ્જા એમ જનાળા અબદુલ કાદિર પહેલેથીજ જાણતા હતા. બગદા અબ્યાસ શરૂ કરવા પછી તેમને નવું જાણવામાં આવ્યું કે ઇકત જ્ઞાનને વધારી બળવાન કરે છે એટલુંજ નહિ પણ (મ રહાની) હિંસા દ્વેષ અને સ્થાર્યથી સંકળાયેલા સંસારમાં જન્મ થયેલા મનુષ્યનું મન કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહથી પીડાઈને મૃત થઈ ગયેલું છે તેની વિદ્યા સિવાય બીજી દવાજ નથી. વિદ્યા શિખવા સિવાય માણસને મનુષ્યત્વજ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી એટલા જનાળા અબદુલ કાદિર કાયમનો વાક્યે વિદ્યા શિક્ષણમાંજ શક્તિનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યા.

શિક્ષણ સમયે બગદાદમાં સહન કરેલાં સંકટો.

(૧)

બગદાદમાં શિક્ષણ લેતા હતા તે સમયે જનાળા અબદુલ કાદિર નો હાથ એક દિવસે બહુ ખેંચમાં આવી પડ્યો. રોટલી ખરીદવા એક પૈસો પણ પાસે ન હતો કાંઈ પણ સગરડ ન થઈ શકવા પોતે શહેરથી બાહાર “ દીવાને કસરા ” નામની એક મોટી શ હવેલી પાસે આવી ચઢ્યા, આ હવેલીમાં માણસની વસ્તી મુ નહોતી. એક પુરાતનિક મકાન તરીકે ઓળખાણ આપવા તરીકે હતી. આ મકાનની આસપાસ બુખથી પીડાતા બીજા ફકીરો આંટા મારતા હતા. પોતાની હાજરીથી બીજા ફકીરોને તુકશાન એવું સમજીને જનાળા પાછા શહેર તરફ વળ્યા. રસ્તામાં એક ગીદ વાસી કોઈ અજાણ્યા શખ્સની મુલાકાત થઈ. ગીદાનવાસ એમને અબદુલ કાદિર તરીકે જાણ્યા પછી ફેટલીએક સોના મ્હે આપી કહ્યું કે આ તમારી માએ આપેલી હતી અને તે ત આપવા માટે હું તમને બહુ દિવસ થયાં શોધતો હતો. અબ

કાદિરે પરવર દિગારનો મોટો આબાર માની પોતાની માતૃશ્રીના કુશળ સમાચાર પૂછ્યા અને સોનામ્હોરો લઇને પેલી જીર્ણ હવેલી તરફ ગયા કે જ્યાં લુખ્યા ફકીરો રોટલી માટે રાહ બેસતા હતા. ત્યાં જઈ દરવેશોને ખૂબ જમાડ્યા અને પોતે પણ જમ્યા.

(૨)

વળી ફરીથી એક વખત ખરચી ખૂટી; ખાવાનું કોઈ જગો-એથી ન મળ્યું અનેક જગોએ રોટલી માટે પ્રયાસ કીધો પણ સગ વડ ન થઈ. આખરે એક મરજીની અંદર જઈ એક ખૂણમાં છાના-માના બેસીને હાથમાં રાખેલી ચોપડી વાંચતા હતા. આખરે લુખની પીડાથી ચોપડીમાં લક્ષ રહી શક્યું નહિ એટલામાં એક પરદેશી જૂરાનીઓ હાથમાં રોટલી અને તરકારી લઈને તેમની પાસે જમવા બેઠો. તેણે તાલબે ઈદમ સામે નજર કરી અને ખીસ્મીદ્લાહ ફરી સાથે જમવા બોલાવ્યા, પણ શરમતા લીધે જનામ તેની માગણી સ્વિકારી શક્યા નહિ. લુખની પીડાથી આંખે અધારાં આવતાં હતાં શરીર અસ્થિર થઈ પડ્યું હતું. પાસે બેઠેલા મુસારર મોંમાં રોટલીના ટુકડા એક પછી એક રવાના કરતો હતો આટલું હોવા છતાં લાંબો હાથ કરીને આત્મ સન્માનને લાંછન લગાડવાનું પસંદ કરતા નથી. કેટલી ધીરજ !

અબ્બયો ખાડોસી રોટલીનો ટુકડો મોંમાં આવતો આવતો બોલ્યો:— સાહેબ, ગીલાનનો રહીશ અબ્બુલ કાદિર અહિં શિખરા આવ્યો છે તેનું ટેકાણું મને બતાવશો ?

જનામ અબ્બુલ કાદિરે કહ્યું:—હા બતાવીશ પણ મને ખુલાસો કરો કે તમારે તેનું શું કામ છે ?

મુસારરે કહ્યું:—“ હું જ્યારે બગદાદ તરફ આવતો હતો ત્યારે તેની માએ મને કેટલીએક મોહોરો આપેલી અને કહ્યું હતું કે માહરો દીકરો અબ્બુલ દાદર બગદાદમાં અબ્યાસ કરે છે તેની તપાસ કરીને આ મોહરો તેને આપજે. બાઈ બગદાદમાં આવેને મેં બહુ તપાસ કરી, મોટા શહેરમાં ફરતાં ફરતાં માહરો ટાંટીયા આવી રહ્યા આખરે થાકીને તેનીજ મોહરમાંથી એક મોહર વઢાવી તેમાંથી

શેટલી અને તરકારી ખરીદ કરીને અહીં જમવા બેઠા છું જે તેને પતો લાગે તો તેના પૈસા તેને આપવા છે.

જનાબ અબ્દુલ કાદરે કહ્યું:—જનાબ તે માહરું નામ છે તમારી બહુ મહેનખાની થઈ. બોલો, માહરી મા, સારી પેઠે તો છે કે મુસાફરે કહ્યું:—“ ખુદાની મહેરખાનીથી તમારી મા સાર પેઠે છે. હ્યો આ તમારી માએ આપેલા પૈસા અને આ ‘ગાકીદુ જમવાતું’ લઈ મને માફ કરે.

અબ્દુલ કાદરે તે લઈને મુસાફરીના ભાતા તરીકે કાંઈક આપી મુસાફરને રવાના કીધો.

(૩)

એક વરસે બગદાદમાં મહા બચાંઈર દુકાળ પડ્યો. લગ્ન માણસો અન્ન સિવાય મરવા લાગ્યાં. પાણી વગર ઝાડ પાલો સુકાઈ ગયાં. લોકો ત્રાહી ત્રાહી પોકારવા લાગ્યાં. કુમળાં બચ્ચાં બુખ્યા પીડાથી મા આપની આંખો સામે મરવા લાગ્ય ટાઈગ્રીસ નદીના કીનારા પર થોડી શાક બાજી થઈ હતી પણ હવે તે પણ સુકાઈ ગઈ હતી. શહેરનાં માણસો કુકીર દરવેશો સા નદિના કાંઠા ઉપર એકઠા થતા કારણ વેપારીઓ મરવા એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે આવવા કરતા હતા એટલે કાં આવવાતું તેઓની પાસેથી મળવાની ઉમેદ રહેતી. જનાબ અબ્દુ કાદર પણ સૌથી સાથે એક વખત નદી તીરે આવી પહોંચ્ય બુખ્યા લોકો નદીના કીનારા નિચે નીચેની શાક બાજી એકઠી કરે હતા. જનાબ પણ તેમાં મળ્યા અને થોડી લીલોતરી એકઠી કીધી અ ઉંચું માથું કરી જુએ છે તો કેટલાંક લોકો એવાં જણાયાં કે તેમ સુદૃઢ શાક બાજી મળી નહોતી. એટલે પોતે દેલગીર થયા અ પોતે વાણુલી બાજી તેઓને આપી દીધી.

જનાબ જ્યારે બહુ બુખ્યા થતા ત્યારે પાક કોરાને શરીર ૩૦ મા સીપારાની આયાત પડતા કે “ જરૂર દરેક દુખની સા સુખ વળગેલું છે ”.

આવાં આવાં અનેક સંકટો પેઠીને પણ જનાબ પોતા અબ્યાસમાં આગળ વધતા હતા. દુઃખથી કિંચિત માત્ર પાછું પગ ખરતા નહોતા. વિદ્યાતું શિક્ષણ લેવું એ જોનો દ્રઢ નિશ્ચય છે, પરંતુ

દિગારની પ્રાપ્તિ એ જેનું લક્ષ્ય બિંદુ છે તેને કોઈ પણ પ્રકારનું કષ્ટ અટકાવી શકતું નથી.

શીકા શાસ્ત્રના અભ્યાસ સમયે પોતે શિક્ષકની પાસેથી વિષય વિભાગને સમજી લઈને પછી તેનું મનન કરવા શહેરની બહાર એકાંત સ્થળમાં નિકળી જતા અને ત્યાં રાત દહાડો મનન કરતા હતા.

હજરતના શિક્ષકો.

આપણા ગઉસુલ આઝમ જનાબ મોટા પીર સારેએ બગદાદમાં બહુ શિક્ષકો પાસે અભ્યાસ કરીધો હતો. શિક્ષકવાસી જે આલીમો પાસે પોતે ફિક્કા શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરીધો હતો તેમાંથી કેટલાએક આલીમોનાં નામ મળી શક્યાં છે. (૧) અયુબ અલ કિશ અલીઃઈબને અકીલ (૨) અયુ મહોમદ બીન હુસેન બીન અયુ સૈયદ બીન મુબારક મખજુમી. આ આલીમો તે સમયમાં પ્રખ્યાત વિદ્વાન ગણાતા હતા.

આપ જેઓની પાસેથી હદીસ શરીફ શીખ્યા હતા તેમના માહેનાં કેટલાએકનાં નામો પણ મળ્યાં છે. હજરત શેખ અયુ ઘાલેઅ મહોમદ બીન હસન બાકલાની, શેખ અયુ સૈયદ બીન અમદુલ કરીમ. આપ બહુ ઇલામ જાણતા હતા. પોતાના મદ્રેસામાં આપ ૧૩ પ્રકારના ઇલામ શીખવતા હતા. ગણિત, ઇતિહાસ, સાહિત્ય, બ્યારરુ, લુગોળ, ખગોળ, દરિસ, ફીકા, ઉસુલ, મતક વગેરે ઇલામોના આપ પૂરા વિદ્વાન હતા પણ તે દરેક ઇલામના શિક્ષકોનાં નામ મળી શક્યાં નથી.

કોઈ પણ વિષય સિધ કરવાનો જેનો દ્રઃ નિશ્ચય હોય છે તેને કોઈ પણ અટકાવી શકતું નથી. તે હજરો પ્રકારના વિખ્તો ભોગવીને પણ ઇચ્છિત વસ્તુને મેળવી શકે છે. જનાબ મોટા પીર સારેએ તેનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે. કેટલાંએક વરસોની અંદર પોતે

કોર સાધનાના પરિણામે હઠીશ ગરીબ, તકસીર, ફિકા, ઉચ્છેદ સાહિત્ય, વિજ્ઞાન વગેરે વિષયોમાં સંપૂર્ણ વિદ્યતા મેળવીને બગદા નગરમાં એક સમર્થ વિદ્વાન તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા. ધરાનને એક ગરીબ સ્થિતિના બાળક બગદાદની રાજ્યસભા સુધી પ્રસિદ્ધ પડ્યો.

રાજદરબાર.

બગદાદની રાજગાદિ ઉપર આ વખતે ખલીફા અલ મોસ્ત અલ્લાહ હતો. ધરાનના ગરીબ વિદ્યાર્થીની વિદ્યાનો પ્રકાશ ખલા સુધી પડ્યો. તેણે એક વખત જનામને રાજ્યસભા ખોલાવ્યા. હજરત તુરતજ દાખલ થઈ ગયા, જન બનો ધણેજ આદરસત્કાર થયો. મહોટા મરતમાદ આપને બેસવાનું સ્થાન આપું તે પછી ખલીફાએ ધણેજ ન બાવધી કહ્યું — “ જનામ આપની વિદ્યા, ધર્મ નિષ્ઠા અને કર્તવ્ય પરાયણતા સાંભળીને હું ખુબી ખુશી થયો છું. મને ઇચ્છા થાય કે આપના જેવા વિદ્વાનની સંગતમાં રહીને બાકીની જીંદગી પૂ કરું. મને ઉમેદ છે કે આપના જેવા મહાન પુરુષના દરશનથી બગદાદ લોકો પોતાને કૃતાર્થી થયેલા સમજશે. આ સાંભળીને જનામ ઉભ થયા અને નમ્ર બાવે ખલીફાને સંબોધીને કહ્યું કે— જહાપના આ ગરીબ માણસ આપનાં માર્ગિક વચન સમજી શક્યો નથી મહેરબાની કરીને મને સ્પષ્ટ ખુલાસાથી સમજાવવા મહેરબાની કરો કે માહારા જેવા ગરીબની મારફત બગદાદવાસીઓનું શું કદવા થઈ શકશે ?

“ ખલીફાએ જનામનાં વાક્યો સાંભળીને ખુશીમરેલા થાં કહ્યું.—જનામ આપ એક સમર્થ વિદ્વાન છો જો આપ બગદાદ વડા ન્યાયાસન ઉપર બિરાજવાનું કબૂલો તો બગદાદના લોકો ઉપર મહોટા ઉપકાર ઠીધેલો ગણાય.

ખલીફાએ એટલું કહિને 'પોતાનું' બોલવું બંધ કીધું. સભામાં એઠેલા સેંકડો લોકો જનાબનો ઉતર સાંભળવવાને ઉત્સુક થઈ રહ્યા હતા. જનાબ બોલ્યા, જહાંપનાહ, આપનો હુકમ માથે ચડાવું છું પણ આ નાચીજ એ કામના માટે તદ્દન અયોગ્ય છે. મોટું જોખમ બરેલું 'ચાચનું' કામ યોગ્ય રીતે કરવાની મહારી શક્તિ નથી. હું તો પરવર દિગારનો એક દાસાનુ દાસ છું અને તેનાજ દાસત્વમાં આ તુચ્છ જીવન પૂરું કરવાનો નિર્ણય કીધો છે. થોડો સમય એકાંત વાસમાં તેના ધ્યાનમાં નિમગ્ન રહીને તેનાજ કાર્યમાં જીવન અર્પણ કરીને યથાશક્તિ ઇસ્લામની તેમજ દેશની સેવા કરવી એજ આ ગરીબની ઇચ્છા છે. મને કિમેદ છે કે આપના જેવા મહાન ખાદશાહ તરફથી માહારી આ ઇચ્છાને ટેકો મળજે.

ખલીફાના કાનપર આ અવાજ આવતાં સ્તબ્ધ થઈ ગયો. એક મોટામાં મોટો હોદ્દો માન સાથે આપવા જતાં, તેનો અસ્વીકાર કરી આ સાધુ પુરુષ યક્ત ઇસ્લામની સેવા કરવામાંજ જીવન વ્યતિત કરવાનું ચાહે છે એ જાણીને ખલીફાને બહુ આનંદ થયો અને હજરત મોટા પીરને કહ્યું કે જનાબ તમારા મહાન સંકલ્પની વિરૂદ્ધમાં પડવાની મારી મુદ્દત ઇચ્છા નથી. આપનો એજ વિચાર હોય તો બેલાશક ઇચ્છા અનુસાર એકાંત નિવાસ કરવો ખુદા તમારી કિમેદ પૂરી કરે.

આ સાંભળી જનાબ બહુ ખુશી થયા અને આશિર્વાદ આપી ત્યાંથી રવાના થયા.

વાંચનાર, જરા વિચારી જો આ કાંઈ જેવી તેવી મહતા ન ગણાય એક કંગાળ સ્થિતિની વિધવાનો પુત્ર જેણે અત્યાર સુધી લક્ષ્મીની રેલ છેલ્લું સ્વપ્નું પણ જોયેલું નહોતું, હજરો આદમી માન મરતબો સાચવવાને એક પગે ઉભા રહે તેવો દમામ પણ અનુભવ્યો નહોતો, લક્ષ્મીના સ્પર્શથી જે મોજમગ્ન ભોગવાય તેની કલ્પના પણ કીધી નહોતી. આ સમ્રાજ્ય એકી સાથે આવી પહોંચતું હતું બગદાદ જેવા મહાન નગરના કાજનો હેદિા તે કલકતાની હાઇકોર્ટના વડાજનની બરામત કરે તેવો બદ્દે તેનાથી પણ ઉચો હતો મોટી ખ્યાતી, પુષ્કળ દ્રવ્યની આવક આ માંહેની કોષ લાલચથી આપણા

હજરતનું દીલ લોભાયું નહિ. એને તો ફક્ત પરવર દિગારનીજ લગની લાગેલી હતી એટલે આ મહાન પ્રેમી આત્મા પોતાના ધારેલે રસ્તેજ વળ્યો હજરત અબ્દુલ કાદીર, અગદાદના પ્રખ્યાત સાધક હજરત અબૂ સૈયદ મોઆરક મકજુમી સાહેબની પાસે તત્વજ્ઞાન શીખ્યા હતા. ખલીફાની પાસેથી રજા મેળવીને ટાઈમીસ નદીના કોનારે દ્ધરાકના ગંભીર અરણ્યમાં એકાંતવાસ માટે રવાના થયા. અરબસ્તાનના આ વિભાગમાં નદીના કીનારા ઉપર જેમ જેમ આગળ વધતા જાઓ તેમ તેમ અત્યારે પણ વસ્તી ઘણીજ ઓછી છે તો તે વખતમાં તો તે સ્થાન તદ્દન નિર્જન સ્થાનજ હોવું જોઈએ. અલખત હિંદુસ્તાનના ગોદાવરીના કીનારા ઉપરની રચનાનું વર્ણન પ્રાચીન હિંદુ લેખકે કરીને તેની જે રમણીયતા ખતાવી છે તેજ લેખ કાએ જે દ્ધરાકના આ વિભાગની મુસાફરી કરી હોતે તો આ સ્થળની રમણીયતાનું પ્રમાણ તેને જરૂર વધારવું પડતે. આવા સુંદર એકાંત સ્થળમાં આપણે આત્મ પ્રેમી મહાત્મા તપો જળમાં શામીલ થયો. તેમને પરવર દિગારની લગની લાગી હતી અને જેને આવી લગની લાગે છે તે પ્રથમ વૃત્તિની એકાગ્રતા માટે પૂરો અભ્યાસ કરે છે. જેમ મયીન થયેલા કાચની ચીમનીમાંથી પ્રદિપ્તનું તેજ બરાબર જણાતું નથી તેમ અંતઃકરણના આવરણોના લક્ષે વૃત્તિ એકાગ્ર થઈ શકતી નથી અને એકાગ્ર વૃત્તિ સિવાય સાધક, સાધનામાં ફતેહ મેળવી શકતો નથી. આવા આત્મ પ્રિય તપસ્વીને સુખ દુઃખ, અહાર નિદ્રા કાષ્ઠ ચિજની પરવા રહેતી નથી; તે ફક્ત વૃત્તિની એકતામાંજ તન્મય થઈ રહેલો હોય છે.

આપણા મહાન જનાબ અબ્દુલ કાદર, પરવર દિગારના સામે અંતઃકરણનો તાર લગાવી આ એકાંત સ્થળમાં નિમગ્ન થઈ ગયા હતા. આવી હાલતમાં કેટલોક સમય જવા બાદ એક મહાન તેજસ્વી પુરૂષ જેની દાદીના વાળ લાંબા વધેલા હતા, શિર ઉપર પણ વાળ વધેલા હતા, ચમમ્મી આંખો અને બે લાંબા હાથવાળો વિશાળ પુરૂષ તેમની સન્મુખ ઉભેલો જણાયો. હાથમાં મોટી લાકડી ઝાલેલી હતી. સદેહ જામે: અંગ ઉપર પહેરેલો હતો, સન્મુખે ઉભા રહી “ અરસ-લામુન અલકુમનો અવાજ કરી કહ્યું—કેમ અબ્દુલ કાદીર, કાષ્ઠની પણ સાથે મિત્રતા કરવાને આહ્વાન છે કે ?

જવાબ આપ્યો-અલખત, જે મહારા વિચારના હોય માહારાજ માર્ગનો મુસાફર હોય અને માહારા સાથે મિત્રતા કરવા સન્મુખે આવી ચડે તો મોટો ખુશીથી તેવા સાથે મિત્રતા કરવા ચાહું છું.”

આવનાર પુરૂષે કહ્યું- વાર ત્યારે જ્યાં સુધી હું પાછો ફરું ત્યાં સુધી તું અલિજ રહેજે, આટલું કહી તે ચાલતો થયો.

જનાબ અખદુલ કાદર આશ્ચર્ય પામ્યા, આવા નિર્જન સ્થાનમાં આ કોણુ હશે ! હમણાંજ આવું છું આવું વાક્ય કહી જવાની તેની શું મતભાવ હશે ? આવા અંતેક તર્ક વિલેખી કરવા લાગ્યા. એક દલાડો ગયો, બે દલાડા ગયા, અઢવાડીયું ગયું, પખવાડીયું ગયું, અને રાહ બેતાં બેતાં બે ચાર કરતાં ચાર માસ ચાલ્યા ગયા એટલે અકસ્માત તે પુરૂષ ફરીથી આવી પહોંચ્યો. “હજી પણ જરા ધીરજ રાખ,” આટલું કહી તે પુરૂષ ફરીથી અદ્વય થઈ ગયો એટલે તે હાજરતની અસ્થીરતા વધી પડી અને શારીરિક વૃત્તિઓ આત્મા સાથે સંગ્રામ કરવા લાગી. હિંદુ શાસ્ત્રમાં દૈવિક અને આમુરિક એ બે વૃત્તિ કહેલી છે તેના વિચારોને મળતી સેતાની વૃત્તિઓ જનાબને અસહ્ય રસ્તાથી ઉતારી નાંખવાને બળ કરવા લાગી પણ આ મહાન પુરૂષે સંપૂર્ણ આત્મસંયમ કરી વૃત્તિઓને કામુમાં લીધેલી હતી એટલે પોતાના અભ્યાસમાં ખરાબર તકલિલ થઈ ગયા હતા એવામાં અકસ્માત પેલા પુરૂષ આવી પહોંચ્યા અખદુલ કાદર તમારો પરિક્ષા પુરી થઈ છે. તે વૃત્તિઓ ઉપર વિજય મેળવ્યો છે. આવ મહારા સાથે બેસીને થોડો ખોરાક લે. જનાબે સાથે બેસીને ખોરાક લીધો અને તત્વજ્ઞાન સંબંધી અનેક વાતો કીધી. એવું કહેવાય છે કે આ ઘટના પછી જનાબ અખદુલ કાદરની અંતરીક આંખો એકદમ ખુલી ગઈ.

અલૌકિક સ્વપ્ન.

ધૃગિકના અરણ્યમાં જનાય એક વખત ઇશાની નમાજ અદા કરી સૂતા હતા એવામાં એક રસ્તું આવ્યું. સ્વપ્નામાં રસુલે ખુદા (સ. અ. વ.) જનાય પેગંબર સાહેબ ફરમાવા લાગ્યા કે:—
“ સંસારનો ત્યાગ કરીને આવી રીતે ઉપાસના કરવી એ મતુષ્ય જીવનનો હેતુ નથી. હા ! અબ્દુલ કાદર ! અરણ્યનું તાલર કામ તેજ દિવસથી પુરું થયું છે કે જે દિવસે પેલા પુરૂષ સાથે બેસીને તેં ખાણું લીધું હતું. હવે અગદાદ જન, અને સ્વધર્મના ફેલાવા માટે પ્રયત્ન કર. લોકોને યોગ્ય શિક્ષણ આપ. શિક્ષણનો વિસ્તાર અને સમાજ સેવા એની સાથે સાથે ઉપાસના કરવી તે ઉપાસનાજ સૌથી સારી છે, અને મતુષ્ય જીવનનું મુખ્ય લક્ષ્ય એજ હોયું જોઇએ.

જનાય અબ્દુલ કાદરે કહ્યું કે— યા રસુલે ખુદા હું ઇરાનનો રહેવાસી છું, માહરી માત્ર બાષા ફારસી છે; અગદાદ કે જ્યાં અરબી બાષાજ બોલાય છે, જ્યાં મોટા મોટા આલીનો છે, તેમના સન્મુખે હું એરેબીક બાષા વિશુદ્ધ રીતે બોલી શકું તેવી નથી. ત્યાં હું શુદ્ધ એરેબીક બાષામાં વાંચેજ નસીહત શી રીતે કરી શકું ?

હજરત રસુલીલાહે (સ.) જનાય અબ્દુલ કાદરના મુખમાં સાત ટુકા મારી અને કહ્યું જન ખુદા સા સાઈ કરશે.

કિંધમાંથી જગૃત થતાં વાંતજ જનાય અબ્દુલ કાદર જીજ્ઞાસી જંગલમાંથી અગદાદ તરફ રવાના થયા. અગદાદ આવીને પોતાના ગુરૂ હજરત અબુ સફદ ખાન મુખ રક સરજુમીની પાસે આવ્યા. તેઓ તે સમયે અગદાદમાં એક વહી શખ્સ તરીકે હતા. તેમણે જનાય જીજ્ઞાસીને બહુ આદર સત્કાર કીધો અને પોતાના સ્થળની સઘળી કુત્તાજાળ અબ્દુલ કાદરને આપી. મોટા પીરનું આસન મળતાં વાંતજ અગદાદમાં હજરો લોકો જનાયનાં દરશન કરવા આવવા લાગ્યા. જનાયની ખ્યાતી તો લોકોમાં પહેલેથીજ વ્યાપેલી હતી એટલે લોકોના આનંદની સીમા ન રહી.

વ્યાખ્યાન-વાચ્યેજ.

સૈયદ હજરત મહીવંદીનશેખ અબ્દુલ કાદર જીજ્ઞાસી બગદાદમાં સન્મદનશીન થયા પછી પહેલેજ ત્યાંની મદ્રેસાના શિક્ષણુ કામ પોતાના હાથમાં લીધું. જે ચીજનો પોતાને મોટો, શોખ હતો, જે ચીજની કિમ્મત પોતે જાણી શકતા હતા તે ચીજ ઉર્જાતની ટોચે કેમ પહોંચે તે પ્રયત્ન પોતે કરવા લાગ્યા અને સમય મળતાં મદ્રેસાના આંગણમાં હજરો લોકોને એકઠા કરીને પરવરદીગારના મહિમાનાં વ્યાખ્યાન કરવા લાગ્યા. તેમના અમૃત ખાણું શ્રોતાઓની છાતી ભેદી નાખતાં હતાં. તેમના હૃદયના ઉદ્ગારોથી લોકો દિગ્બુદ થઈ જતા હતા. લોકોની આંતરીક શક્તિઓ હજરતનાં વ્યાખ્યાનો સાંભળીને સતેજ થવા લાગી. ધર્મ જીવન અને કર્મ જીવન બેકમાં જે શીથીજતા હતી તે દૂર થવા લાગી. જેણે હજરતનું વ્યાખ્યાન એક વખત સાંભળ્યું તે રાત દિવસ તેનોજ વિચાર કર્યા કરતો હતો. જેઓ ફક્ત એકજ વખત હજરતનો ઉપદેશ સાંભળતા તેને બીજું કંઈ પણ સાંભળવું ગમતું નહોતું. આતું પરિણામ એ આવ્યું કે હજરતના વ્યાખ્યાનમાં હજરો લોકો એકઠા થવા લાગ્યા. લોકોને જગા મળવાનો સંકોચ પડવા લાગ્યો. વળી એવું નહિ હતું કે ફક્ત સાધારણ લોકોજ હજરતના વ્યાખ્યાનમાં આવતા. વ્યાખ્યાનનો વિષય મહાન ગહન રહેતો. તત્વજ્ઞાન સંબંધી ઉપદેશમાં બગદાદમાં મ્હોટા આલીમો પણ હાજર રહેતા હતા. બહુ દૂરના લોકો હજરતનો ઉપદેશ સાંભળવા આવતા હતા અને સૌ કોઈ કબૂલ કરતા કે કુદરતી શક્તિ સિવાય આવો ઉપદેશ આપી શકાય નહિં.

હજરતના વ્યાખ્યાનની ખ્યાતી સેંકડો માઈલ સુધી ફેલાઈ ગઈ અને દરરોજ સાંભળનારની સંખ્યામાં અસાધારણ વધારો થવા લાગ્યો એટલે જોની ખેંચ પડવા માંડી તેથી બગદાદના મ્હોટા મ્હોટા માણસોએ મદ્રેસા અને તેનો કંપાઉન્ડ મ્હોટો વિશાળ કરી દીધો. એવું કહેવાય છે કે જેમ મદીના શરીફની મસજીદમાં જનાબ રસુલે ખુદા (સ. અ. વ.) એ પોતાના મુબારક હાથથી ઘટો મૂકી

હતી તેમ આ કામમાં મોટા મોટા આલીમોએ અને વિદ્વાનોએ પોતાના હાથથી ઇંટો મસાલો ઉપાડ્યાં હતાં.

હીજરી ૫૨૮ ની સાલમાં આ મદ્રેસા અને તેના આંગણાનો એક તૈયાર થઈ ગયાં એટલે ધર્મ સંબંધી જૂદાં જૂદાં તત્ત્વો લઇને જનાએ વાએજ કરવી શરૂ કરી. બીજા બાજુએ મદ્રેસામાં શિક્ષણનું કાર્ય પણ બહુજ ઉત્તમ રીતથી ચાલવા માંડ્યું. હજરો માર્ગલ દૂરના વિદ્યાર્થીઓ આ મદ્રેસામાં શિક્ષણ લેવા આવતા હતા. મદ્રેસામાં ધણાંજ સૂક્ષ્મ તત્ત્વોનું શિક્ષણ આપવામાં આવતું હતું. પશ્ચિમની પ્રજા પોતાને કેળવણીમાં હાલ ચડતી સ્થિતિએ પહોંચેલી ગણાવે છે તેની હાલની કંડેવાતી ઉચ્ચ કેળવણી તે સમયની ઇસ્લામની કેળવણીના મુકાબલે તૂચ્છકારી શકાય. હજરતના સમયમાં કેળવણીના હેતુ ઉપર ખાસ લક્ષ આપવામાં આવતું. ખુદ્દી તીવ્ર થાય એજ કેળવણીને. હેતુ તે સમયમાં નહોતો ગણાતો. હૃદય બળ દ્રેમ વધે, હૃદયનો લાગણીઓ શી રીતે વિશાળ થાય તે તરફ મુખ્ય લક્ષ આપવામાં આવતું.

સાચ-સના શિક્ષણના બળથી એક વિદ્વાને એવી શોધ કરી કે જેનાથી ઝેરી ગ્લાસ ફેલાવી લાખો માણસોને અમુક મીનીટમાં તાશ કરી શકાય. આ પ્રકારની વિધાને આ જમાનામાં ઉચું શિક્ષણ ગણવામાં આવે છે. તેવી વિધા તે કેળવણી કે શિક્ષણની વ્યાખ્યાને તે સમયે એબ લગામગી ગણવામાં આવતી. મનુષ્ય જીવન કદ રીતે શાંતિથી પૂરું થાય અને આ અને પેલી એક દુનિયામાં તેનું કલ્યાણ શાંતિ થાય આ વિષય તરફ તે સમયમાં મુખ્ય લક્ષ આપવામાં આવતું હતું.

બગદાદમાં મહોટા મહોટા માણસો હજરતના આખ્યાનથી ચકિત થઇ જતા હતા. અસંખ્ય યાદુદી અને ખ્રિસ્તિઓ હજરતની વાંચેજપર ફીદા થઇને ઇસ્લામમાં દાખલ થઇ ગયા હતા.

એક દહાડા ટેટલાએક ખ્રીસ્તીઓ જેઝેઝે ઇરાકની ઉત્તરના રહેવાશીઓ હતા તેઓ હજરત ગઉસુલ આજમની પાસે હાજર

થઈને અરજ કરવા લાગ્યા કે:—“અમો બહુ દિવસ થયાં ઇસ્લામમાં દાખલ થવા ચાહીએ છીએ અને તેટલા માટે અમે એવી પ્રતિજ્ઞા લીધી છે કે ચાલુ સમયમાં ઇસ્લામમાં જે જે આલીમો છે તેમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ માહાત્માની પાસે જઈને ઇસ્લામ ગૃહ્ય કરવો, બહુ દિવસો વીતી જવા છતાં એવા મહાત્માનાં દર્શન અમને થયાં નહિં. એક દહાડો સ્વપ્નામાં હજરત ખસા અલેહીસ્સલામે અમને ફરમાવ્યું કે તમો બગદાદ જાઓ અને ત્યાં જનાબ ગોસપાકના હસ્ત સુમારકે ઇસ્લામ અખ્તીયાર કરો. અમે તેટલા માટે આપની પાસે આવ્યા છીએ માટે અમોને મહેરબાની કરી ઇસ્લામમાં શામીલ કરો.

જનાબે તુરતજ તેઓને ઇસ્લામમાં શામીલ કીધા.

વખાણવા લાયક અદેખાઈ

અથવા

મહા પરીક્ષા.

સંસારમાં બહુ માણસો એવાં હોય છે કે એકની વધારે પ્રમાણમાં ઉન્નતિ થતી જોઈને પોતાના અંતઃકરણમાં અદેખાઈ પેદા થાય છે. જનાબ ગઉસુલ આઝમતું સન્માન બગદાદ અને ઇરાકમાં એટલી હદ સુધી વધી ગયું હતું કે તેમનાથી વિરુદ્ધમાં એક શબ્દ કોઈ બોલતો તે સાંભળવાનું લોકો પસંદ કરતા નહોતા. આ સમયમાં બગદાદમાં બીજા પણ સમર્થ આલીમો હતા. આ આલીમોમાંથી એક ટોળું જનાબ ગઉસુલ આઝમના વિરુદ્ધમાં ઉભૂ થયું કારણ કે જનાબતું આટલી હદ સુધીનું સન્માન તેઓના માનને હાનીકારક થઈ પડ્યું. તેઓના દીલમાં અદેખાઈ પેદા થઈ એટલે સૌ કોઈએ મળીને દ્રઢ નિશ્ચય કીધો કે ધર્મ સંબંધી વિષયમાં એક ગંભીર મતભેદ ઉભો કરીને હઝરતના સનમાનને નુકસાન પહોંચાડવું. આ ખબર જનાબ ગોસ પાકને થઈ એટલે તેઓ પોતાના કાર્યમાં વધારે મજ-

ખુતી બતાવવા લાગ્યા અને અનેક સમય આપ મ્હોટા મ્હોટા આલી-
મોના ધરપર જમ્મને તેમના ક્રોધ અને અદેખાઈની શાંતિ કરવાનો
પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા પણ પરિણામ સાફ આગ્યું નહિં. બલકે
તેઓની અદેખાઈ ઉલટી વધારે બળવાન થઇ.

વાઝેજની સભામાં હજરતનું અપમાન થાય એવા ઇરાદાથી
એ સધળા અદેખા આલીમોએ જુદી જુદી કીતાબોમાંથી એકસો
પ્રશ્નો પ્રશ્નો ચૂંટી કહાડ્યા અને એક એક જાણ એક એક પ્રશ્ન
મૂકી સભામાં તેનો ખૂલાસો માંગવા ઉભો રહ્યો. તેઓની પાકી
ખાત્રી હતી કે જનાબ ગોસપાક આ સધળા પ્રશ્નોનું નિરાકરણ
કરી શકશે નહિ અને તેમ થયું એટલે શ્રોતા સન્મુખે તેમના માનને
અંખપ લાગશે અને અમારી ખ્યાતિમાં વધારો થશે.

સ્પર્ધા સંસારની શિક્ષણ શાળામાં એક ઉપયોગી સામગ્રી છે.
સંસારમાં એકની વિદ્વતામાં ચડતી જોઇ ખીજાએ આગળ વધવા માટે
વધારે પ્રયત્ન કરી લાયકાત સંપાદન કરી જોઇએ પણ એવું ન
કરવું ઘટે કે પેલાની ચડતીના રસ્તામાં અટકાવ નાંખીને તેને આગળ
વધતા અટકાવવો.

જનાબ ગોસ પાક એક મોટા સિંહાસન ઉપર ચડી વાઝેજ
કરતા હતા એટલામાં પ્રશ્ન કરવાને આહવાર આલીમો આવીને
એક બાજુકે બેસી ગયા. આવનારાઓ પણ સમર્થ વિદ્વાનો હતા
એમાં તો કાંઈ શક નહોતો. આલીમો કેવા વિચારથી આવેલા છે
તે જનાબના જાણવામાં આવ્યું એટલે થોડો વખત વાઝેજ બંધ
કરીને શાંત રહ્યા. તે પછી ચમત્કારીક મસ્તક ઉંચું કરીને, અહંકાર
અને અદેખાઈ સમાજમાં કેવો મ્હોટો દુર્ગુણ છે તેમજ તેનાથી
મનુષ્ય જીવનને કેવાં ગંભીર નુકશાનો થાય છે, તેમાં પણ મુસલમા-
નાનો મુસલમાનો પ્રતિ દેખાવ અને તેમાં પણ સમર્થ આલીમોના
દીક્ષમાં આવો દુર્ગુણ, તેના ઉપર એવું તો અપરકારક અને તેજસ્વી
વ્યાખ્યાન આપ્યું કે સાંભળનારાઓ ઉપર તેની અબ્જાય અસર થઇ.
જે આલીમો મસલા પૂછવા આવ્યા હતા તેઓ તો શરમથી ભોંય
ખોતરવા લાગ્યા અને સાચું એક સાચું ઉમા થઇને સિંહાસન ઉપર
જનાબ ગોસ પાકના હસ્ત મુખારકતું ચુંબન કીધું. ખીજા લોકો આ
ઘટનાનો વધારો ભેદ સમજી શક્યા નહિ.

જનાય મૌસુલ આઝમ સ્મીત હાસ્ય વદને એક એક આલી. મને છાતી પર ચાંપી મળવા લાગ્યા તે પછી દરેકને પોતાના નામથી અવાજ કરી તેમના પ્રશ્ન—મસલા—નો વિસ્તાર પૂર્વક ખૂલાસો કરવા લાગ્યા. આવી રીતે જનાયે એકસો પ્રશ્નનો આશ્ચર્યકારક ખૂલાસો કીધા. ખૂલાસાથી આલેમોના અંતઃકરણમાં સપુર્ણ ખાત્રી થઈ કે અવશ્ય જનાયમાં કોઈ કુદરતી કૌશલ છે, પોતાના અંતઃકરણમાં અદેખાઈનો ભાવ હતો તે એકદમ દૂર થઈ ગયો. જનાયના પ્રતિ સન્માનની ભાવના પ્રકુલિત થઈ. જનાય ગોસ પાકના માટે દિલમાં જે અપચિત્ત ભાવ પેદા થયેલો તેના માટે બહુ પરતાવો થવા લાગ્યો.

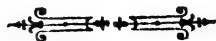
તે સમયમાં જેઓ વલી અદલાહ અથવા પીર યુજર્ગ મધ્યે શ્રેષ્ઠ મનાતા હોય તેને એરેખાંકમાં “ ગડિસ ” કહેતા અને આવા “ ગોસ ” માં જેઓ શ્રેષ્ઠ તેમને ગડિસોલ આઝમ કહેતા સઘળા આલીમો અને વિદ્વાનો એ એકલા થઈને હજરતને ગડિસોલ આઝમ તરીકે કબૂલ કીધા.

મહીઉદ્દીન.

હિજરી ૫૧૧ ની સાલમાં હજરત ગડિસુલ આઝમ અમદાદના અમુક રસ્તા ઉપર થઈને ચાલ્યા જતા હતા એવામાં અકસ્માત એક અબાલ્યા પુરષે સામા આવીને સલામ કીધી અને કહ્યું કે:—યા હજરત, અનેક કારણોથી ઈસ્લામની દિવસે દિવસે પડતી થતી હતી પરન્વર દિગારે તમારા જેવા વલી શખ્સને બરાબર સમય ઉપર મોકલીને ઈસ્લામની ઉન્નતિ કીધી. હવે ઈસ્લામ પહેલાંની માફકજ બળવાન અને તેજસ્વી છે, આટલું કહી તેઓ પોતાને રસ્તે થયા. હજરત ગરજીહમાં પધાર્યા અટલામાં જનાયે અંતરિક્ષથી એક અવાજ સાંભળ્યો “ મહીઉદ્દીન ! સલામ, આ દિવસથી જનાયના નામ સાથે મહીઉદ્દીન × વિશેષણ જોડાયું.

હજરત બાળ વયમાં શાફી મહજબમાં હતા અને પાછળથી હમ્મલી મહજબ અખ્તીયાર કીધો હતો.

તરીકાએ કાદરીયા.

હજરતના રસ્તાને સુરી સંપ્રદાયવાળા તરીકાએ કાદરીયાના નામથી ઓળખાવે છે. જનાબના નામપરથી આપની સાધના-રીતીને કાદરીયા કહે છે. આજકાલ બહુ ઢોંગી શકીરો પોતાને આ તરીકાવાળા તરીકે ઓળખાવે છે.

‘કાદરીયા’ કરીને એક ખીજે તરીકો પણુ છે. તેઓની એવી માન્યતા છે કે “ માણસ પોતાના દરેક કાર્ય માટે જવાબદાર છે. પાપ કરવું કે પુન્ય કરવું તે માણસની ઇચ્છાના સ્વાધિન છે. પરંપરાદિગારે સીધે રસ્તે ચાલ્યો માટે પાક કુરાને સારીક અને હદીસ સારીક આપેલાં છે. જ્ઞાન સંપાદન કરી વિવેક બુદ્ધિએ કરીને સારો રસ્તો ઓળખતાં માણસે શીખવું જોઈએ. તેમાં અદલાદપાકનો હાથ નથી. ભુત્ર પોતે કરીને પછી કાને હાથ દબ કહેવું કે હું ચું કહું ! ખુદાને મંજુર હતુ તે થયું, આમ ચાલી શકશે નહિ. આવી માન્યતા તે તરીકાની છે. એક ખીજે તરીકો છે જેને જામરીયા કહે છે. તેની માન્યતા ઉપરની માન્યતાથી તદ્દન વિપરિત છે. તેઓ એમ માને છે કે:—દુનિયામાં મનુષ્ય કાંઈ કરી શકતો નથી. સાઈ અથવા માહુ કાંઈ પણ કરવાની માણસની શક્તિ નથી. સુવધાર જેમ લાદકાનાં રમકડાં દારીયા નચાવે તેમ રમકડાં નાચે છે, માણસ પણ તેરીજ રીતે રીતે ખુદાપાકનાં રમકડાં છે; જેમ તે પાક નચાવે તેમ માણસ નાચે છે.

મોગ આલીમોનું એવું માનવું છે કે આ એક તરીકાવાળા ઇસ્લામના ખાસ ફરમાનને સમજી શક્યા નથી પણ જેઓ શરાહ સરી એતના પાબધ છે તેઓના વિચારો આ એ તરીકા માંડેના કામ તરીકાના હોય તેથી તેઓ ઇસ્લામમાંથી ખારીજ થયેલા ગણાંતા નથી.

જનાબ ગોસપીર શરમાવી ગયા છે કે ખઅરદાગ, કાદરીયા જામરીયા પેકી કોઈ ટોળામાં મળશે નહિ. રોજે કયામતના દીવસે તમારે તક રો હિસામ આપવો પડશે. ખરેખરા ઇસ્લામી થાઓ. અદલાદ પાકના નામપર કુરાન થાઓ કે તેણે તમેને મુસ્લીમ તરીકે ઓળખાવ્યા છે.

ધખને જ્યોત્તનેા કૃતવો.

ગડિસુલ આજમ જનામ ગોસ પાકે બરાબર પાંત્રીશ વરસ સુધી કઠોર તપસ્યા કરીને જે અમુલ્ય સામગ્રી (નરે તૌહિદ) પ્રાપ્ત કરેલ હતી. પોતાના શિષ્યોનું આપે તે તાંક લક્ષ ખેંચેલું હતું મનુ-જ્યોને હિદાયત દેવા માટે અને મદ્રેસામાં શિક્ષણ આપવા માટે જનામ ગોસ પાકે પોતાના શિષ્યોને મોકલવા માંડ્યા. ફક્ત થોડાજ સમયમાં આપ તે સમયના સૌ આત્મીય ઉદમાઓમાં સાથી ચડતું માન મેળવા શક્યા હતા.

દરરોજ હજરો માણસો આપના હાથે તાબેદારી સ્વિકારવા લાગ્યા અને સંપૂર્ણ પ્રયત્નથી શિક્ષણનો પ્રચાર થવા લાગ્યો. એ સમયમાં ધખને જ્યોત્ત કરીને એક સમર્થ વિદ્વાન બગદાદમાં પોતાના જ્ઞાનનો ચળકાટ ફેલાવી રહ્યા હતા. પોતે સાહિત્ય, ધર્મ, નીતિ વગેરે ઉચ્ચ વિષયોનું શિક્ષણ આપીને મુસલમાન સમાજનું ગૌરવ વધારે તેજસ્વી કરતા હતા. આપ તે સમયમાં એક મહાન આલમની મણત-રીમાં ગણાતા હતા. મરહુમ જગત વિખ્યાત વિદ્વાન શેખ શાદી આ મહા પુરૂષના શિષ્ય હતા. તેમની વાણેજમાં હજરો લોકો એકઠા થતા હતાં.

હજરત ગડિસોલ આજમની તરીકાત શિક્ષા અને વ્યહવાર શિક્ષણ ઉપર ધખને જ્યોત્તને વિશ્વાસ નહોતો. તેઓ હજરતની શિક્ષા સૈલી અને હજરતના વિશ્વાસને ઇસ્લામથી વિરૂધ્ધ માનતા હતા. જનામ ગડિસોલ આજમનેા અધ્યાત્મિક પ્રતાપ બપોરના સૂર્યના પ્રમાણે જગતમાં ઉજ્જવળતા ફેલાવી રહ્યો હતો, તે ધખને જ્યોત્તથી સહન થઈ શકતું નહોતું એટલે તેઓએ જનામ ગોસ પાક માટે ‘કાશર’ નો કૃતવો જાહેર કાઢ્યો અને આ કૃતવામાં બગદાદ-મહાનગરીના એક હજર આલીમની સહી લખને તે જન સમાજમાં ફેલાવી દીધો. આના લીધે સમાજમાં મોટો ખળભળાટ પેદા થયો. આટલું હજાં જનામ ગોસ પાકનું એક ફવાઈ પશુ શરકયું નહિ પણ પોતે પોતાના કર્ત-વ્યમાંજ મચેલા રહ્યા.

આ શતવાથી હજરતના કાર્યમાં કાષ્ટ ફેરફાર ન થયો. લોક શિક્ષાનું કાર્ય જેમનું તેમજ ચાલતું હતું એટલે ઇબ્ને જયોજીએ એક પગલું આગળ ભર્યું. જનાબના નામ ઉપર હલકી રચના રચીને “તબલીસે ઇબ્લીસ” (સેતાનની સેતાની) એ નામનું એક પુસ્તક બાહાર પાડ્યું આવી રીતે ઇબ્ને જયોજીએ હજરત વિરૂધ્ધ પોતાની વર્તણૂક ચાલુ રાખી જેથી બગદાદના બહુ આલીમો ઇબ્ને જયોજીના સહાયક બન્યા; આટલું છતાં પણ જનાબ મહિસુલ આજમની કાર્ય-પ્રણાલી ઉપર તેની જરા પણ અસર ન થઈ. આપે કોઈના પણ લખાણનો જવાબ આપ્યો નહિ તેપણ વિરોધીઓ માટે દાશરતો શતવો પણ બહાર ન કીધો, પણ પરવર દીગાર પ્રતિ પ્રાર્થના કીધી કે:—હે મહારા પરવરદીગાર તું મહારા મુસલમાનબાઈને સારી બુધ્ધિ આપ કે જેથી તેઓ સત્ય અસત્યના ભેદને ઓળખી શકે અને એમના ગુનાહને તું માફ કર.

એક રાત્રીએ ઇબ્ને જયોજીએ સરવરે કાચેતાત હજરત રસુલે ખુદા (સ. અ. વ.) ને સ્વપ્નામાં બોલ્યા. ઇબ્ને જયોજીએ અરજ કરી કે:—

યા રસુલે ખુદા, પરવર દીગારને શી રીતે ઓળખી શકાય ? જવાબ મળ્યો કે ઇસ્લામના સુપૂત્ર અબ્દુલ કદિરને પુછ; તાહરા મનનું સઘળું સમાધાન ત્યાંથી થશે.

આ પ્રકારનું સ્વપ્ન જોઈ ઇબ્ને જયોજીનો અહંકાર કિતરી ગયો. પોતે દંડાં થઈ ગયા અને તુરતજ જનાબ ગોસ પાકની પાસે જઈને તોબાહ કીધી.

અમત્કારીક વાક્ય બળ.

વાક્ય બળ પણ એક કુદરતી બક્ષિસ હોય છે. તેની સન્તા જગતમાં બહુ બળવાન ગણાય છે. બાહુ બળની સન્તા વાક્ય બળ સામે ગણતરીમાં નથી. જનાબ રસુલે ખુદા (સ. અ. વ.) આ બળમાં સૌથી વધારે સન્તાધારી હતા. એમનો પ્રત્યેક શબ્દ વિજ્ઞાનીની આધાતિક શક્તિ પ્રમાણે શ્રોતાના અંતઃકરણમાં વ્યાપક થઈ પડતો હતો.

જનાય ગોસપાકની વાક્યયજ્ઞની શક્તિમાં કાંઈક આવા પ્રકારની કુદ-
રતી બક્ષિશ હતી. જનાય જે જે સ્થળે વાયેજ કરતા ત્યાં આપના
મુખમાં જે જે શબ્દો નિકળતા તે સાંભળનારાના અંતઃકરણમાં સંયોજ
અસર કરી મૂકતા. આપનું એક એક વાક્ય તે સાંધેક લોકોના માટે દસ્તુ-
રલ અમલ સ્વરૂપ થઈ પડતું. વિદ્વાન વર્ગના શ્રોતાઓ પાસે તેની
કિંમત કોહિનૂર કરતાં પણ વધારે હતી. જેઓ પાપનો પસ્તાવો કર-
નારા હજરતનું વાક્ય સાંભળતા તેમનાં અંતઃકર્ણો શીતળ થઈ
જતાં ગમે તેવાં દુષ્ટ કામ કરનારાના કાનમાં હજરતના ઉપદેશનું
એક વાક્ય ગયું કે બસ તેની જીંદગીનું સ્વરૂપજ પલટાઈ જતું. યાહુ-
દિ કે ખ્રીસ્તીઓ જેઓ હજરતનો ઉપદેશ સાંભળતા તેઓ એક દિલથી
ધરલામનાં વખાણુ કરતા. દરેક વખતની વાયેજમાં પાક કુરાને શરીફની
એક એક આયત લઇને તેનું ઘણીજ સુદ્ધરતીથી અવલોકન
કરતા, પાક કુરાને શરીફ અને હદીસ શરીફ સિવાય વાયેજમાં કોઈ
દિવસ બીજો વિષય હાથ ધરતા નહોતા. જેઓએ જનાય રસુલે પાક
(સ. અ. વ.) ની આ પ્રકારની શક્તિ વાંચેલી હશે તેઓ સહે-
ભાઈથી સમજી શકશે કે જનાય ગોસ પાકની વફૂના શક્તિમાં પણ
કાંઈક આવાજ પ્રકારની શક્તિ હતી. આપની વાયેજમાં કોઈ કોઈ-
વાર ૧૦-૧૫ હજાર માણસો એકઠાં થતાં અને તેઓ સઘળાં એક
સરખી રીતે વાયેજ સાંભળી શકે તેવી રીતે હજરતનું બોલવાનું યજ્ઞ હતું.
એવું પણ કહેવાય છે કે કોઈ કોઈ વાર ૪૦૦ આલેમો હજરતની
વાયેજ ને લખવામાં રોકાતા હતા. જનાયનાં ઘણાં વ્યાખ્યાનો “ફતૂહલ
માયેમ ” નામના પુસ્તકમાં લખાયેલાં છે.

એક દિવસ એક કારી જનાય ગોસ પાકની મજલીસમાં બેસીને
પાક કલામે શરીફની એક આયત બોલ્યા. હજરતે સાંભળનારાઓને
ઉદ્દેશીને કહ્યું:—હે મહારા વહાલા સાંભળનારા, આ મર્મ બેદી આમ-
તનું કાંઈક સંવિસ્તર વર્ણન હું તમને સંભળાવવા માગું છું એટલું
કહીને લગભગ ૧૩ દિવસ સુધી જનાયે એક આયાતની વ્યાખ્યા
સમજાવી. આ વખતે ઇબ્ને ન્યોજી પણ મીજલસમાં હાજર હતા. •

જનાયના વાક્ય યજ્ઞનું આઠર્ષણ કોઈ અલૌકીક શક્તિ ધરા-
વતું હતું. યાહુદી કે ખ્રિસ્તી કોઈ હજરતનો ઉપદેશ અચળ કરતા કે
તુરતજ ધરલામનો સ્વિકાર કરતા હતા. હજરતનું બાપણુ સાંભળવાથી

ખીજા મહજબ ઉપરથી ઇમાન ઝોણું થઈ જાય છે આવી બીકથી જ ધર્મધો હજરતનો ઉપદેશ થતો હોય ત્યાંથી બહુ દૂરથી નાસી છૂટ હતા. અમદાદનો તે સમયનો આદેશાહ જનાબની વાથેજમાં અરાજ હાજર રહેતો હતો.

વિવાહ અને ઘર સંસાર.

હજરત ગોસ પાકના જીવન ચરિત્રના પુસ્તકમાં પોતે ચાર ન સાથે વિવાહ કરવાની હકીકત જાણી શકાય છે પણ કયા વખતે કે કોની સાથે વિવાહ કર્યા તે વિગત મળી શકી નથી.

એક વખતે એક માણસે જનાબને પૂછેલું કે એક સામા સંસારી પુરૂષની માફક તમે પણ વિવાહ કરી આ મોહ જાળ કેમ શસ્ત્ર ?

હજરતે જવાબ આપ્યો કે:-ખરી રીતે માહારી વિવાહ કરવાની ઇચ્છા પહેલે તો નહોતીજ. મનમાં બીહતો હતો કે વિવાહ કરી મોહ જાળમાં શસાપ્રશિ તો કર્તવ્ય કાર્યમાં ખસેલ પોહોચશે જગરે જોયું કે ઇસ્લામમાં વિવાહને સુન્નત ગણેલ છે અને જન રસુલે ખુદા (સ. અ. વ.) પણ આ રસ્તેજ ચાલેલા હતા, એ માહરો વિચાર બદલાયો. સંસારમાં રહીને સંસારથી નિર્લિપ્ત રાં એજ મુસલમાનોનું મુખ્ય લક્ષણ છે. જો વિવાહ કરીશ તો કામ અડચણ આવશે આવું સમજીને જો વિવાહ કરતો નથી તે નાખ મનનો સમજતો, તેનાથી સંસારનાં યોગ્ય કામો થઈ શકતાંજ નહીં આવી પ્રકારના સધળા વિચારોનું ઘણું દિવસ પોષણ કરવા પડીજ વિવાહ કીધા છે. જ્યાં સુધી માહારી સ્થીતિ લાયક નહોતી ત સુધી મેં વિવાહ કીધા નહોતા. દરેક કાર્ય માટે અમુક સમય ન થયેલા હોય છે. જ્યારે માહારા માટે તે સમય આવી પહોંચ્યો ત મેં વગર વિલંબે વીવાહનું કામ કરી લીધું. ક્રમે ક્રમે ખુદા પાકે આર અમીન ! કરવાની તક આપી.

શીખ ઇબ્ને-નાજર કહી ગયા છે કે જનાબ ગોસ પાકને દીકરા અને ૨૨ દીકરીઓ એમ ૩૯ સંતાન હતાં. વિશ્વાસપાત્ર આ નાહ મળવાથી તેમનાં નામો અહિં લખેલાં નથી.

અના સકિત.

હજરત ગઉસુલ્લ આજમ સંસારના કોઈ વિષય ઉપર આસક્ત નહોતા. સંયમ શિક્ષણમાં એવાતો કેળવાયેલા હતા કે કોઈ ચીજના અભાવનું દુઃખ એમને થતુંજ નહોતું. ખાવાનું ન મળતાં કેવલામ કરવાની આદતો તે આપને અબ્યાસ થઈ ગો હોત. આમો દિવસ રોઝો રાખી સંખ્યાકાળે સામાન્ય ફગથી ક્ષુદ્રા નિવારણ કરતા. જમવાનો મુખ્ય હેતુ શું ? આ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરી પોનેજ જવાબ દેતા કે જમનું નિવારણ કરવું અને શરીરની તંદુરસ્તી સંભાળી. આ એ સિવાય જમવાનો ત્રીજો હેતુ હોઈ શકતોજ નહીં. અન્નાસદ્વારા એક સામાન્ય ખોરાકથી જમનું નિવારણ થઈ શકે છે અને આ નિયમનું ઉલ્લંઘન કરી જે માણસ મોજ શોખના ખોરાકની સ્પૃહા કરે છે તે ધર્મથી ઉત્તરો આલેસો ગણાય છે અને જમથી કેવળ યાત્રનું એ બહુ જોખમ ભરેલું છે. વળી શારીરિક તેજ માનસીક વૃદ્ધિઓ ઉપર ખોરાકની મોટી અસર થાય છે માટે ખોરાક સંયમી દરેક માણસે બહુ સાવચેત રહેવાની જરૂર છે.

આપનું વળુ લાંબો સમય ટુંટું નહોતું. ધણી વાર ઇશ્તાની અને ફજરની નમાજ એકજ વળુથી અના કરતા હતા. રાત દિવસ પરવરદિગારનીજ ચિંતા કરતા હતા. આપના ચિયારનો બીજો વિષયજ નહોતો. બહુ રાત્રીઓ પાક કલામે શરીરના વાંચનમાંજ પસાર કરતા હતા. આપનો સઘળો ભરોસો પરવરદિગાર ઉપરજ હતો. કોઈ દિવસ કોઈની પાસે કોઈ ચીજની ઇચ્છા કરતા નહોતા, તેમજ પરવર દિગાર સિવાય બીજા કોઈનો બચ કરતા નહોતા. આપનું મન ફક્ત પરવરદિગારથીજ હમેશા સંતુષ્ટ રહેતું હતું.

‘બગદાદનાં બાદશાહ દર માસે હજરતને નાણાંની ભેટ મોકલતા હતા પણ આપ કદિ તેનો સ્પર્શ પણ કરતા નહોતા.

બ્યારે બહુ આયહ થતો ત્યારે ચાનાના મિઝના નિચે ને રકમ મુકાવતા અને કુખ્યાને ખરડાવવામાં તે રકમ ખરચી નામતો.

મદરેસાની પાસે એક વિશાળ મુસાદરમાનુ રાખેલું હતું તેમાં ખરદેશી મુસાદરો અને મરીબ ચિઘથી આ રકતા હતા. તમન ખોરાક આપના તરફથી પૂરો પાડવામાં આવતા હતો.

જ્યારે હજરતને કંઈ સંતાન થવું ત્યારે પહેલેજ તેનો હા પકડીને કહેતા કે મારા મટે વું મૃત સમાન છે. એના માટે માહા પાસે રોડ વાલક નથી કારણ પ્રીતિ રોડ એ સૌ માહરી સ્વ પિનતામાં નથી. એ સમજીને એક મહા શક્તિને મેં અર્પણ કીધું છે તે પાછું રંધી શકતો નથી. એટલુંજ નહિ પણ કોઈ વાર આપના સંતાનવું મરણ થવું તો તેનો કિંચિત માત્ર પોતે શોક કરતા નહોત મેહબુબે સોળહાત્રી હજરત અબ્દુલ કાદર જીવાતી એ નીચે પ્રમાણે કીતાબો લખી મુસલમાન આલીમ પ્રતિ મોટો ઉપકાર કીધેલો છે

(૧) ગનીમતુલ તાલેખીન

(૨) શુદ્ધલ માએજ

(૩) સેરફલ અસરાર

(૪) કામાયદે મહસીઆ

એ ચાર કિતાબો એરેબીક ભાષામાં છે.

સિવાય દીવાને મહસીયા નામે કાબ મંથ શરસીમાં આં હમેલો છે.

એક દિવસ અંધારી રાતના એક ચોર હજરતના ઘરમાં ચોર કરવા આવ્યો પણ કાંઈ પણ નહિ મળતાં નિરાશ થઈને પાછો જતો હતો. હજરતે આ સ્થિતિ જોઈ ચોરને બોલાવ્યો, બંધ વું નહિ જાણતો હતો કે હું એક કંઝાળ ફકીર છું. માહારા ઘરમાં જે વું જોઈએ તે દયાથી મળી શકે ? પણ બેસ, જે કાંઈ તાહરા પાસે છે તે વુંને આપું. માહારા આમણેથી નિરાશ થઈ પાછો જ તેમાં માહર પણ શોખા નહિ. એટલું કહીને તેને પાણીથી વળુ કરારી પોતાના સાથે બેરકાત નમાજ પડાવી. હજરતે પરવર દિગાર પાસે દુઅ માંગી કે:- હે માહરા ખુદા, હું આ કંઝાળને શું આપી શકું તાહરા એક સારા વસ્તેથી બ્રષ્ટ થએલા સેવકને તાહરા દરવાજે ઉભો કરૂં છું, હવે આગળ વધારવો એ તાહરી સત્તાને આધિન છે. જે તાહરી ઇચ્છા થાય તો ચોર સાધુ થઈ શકે છે.

હે રહમાનીર રહીમ, તાહરી દયા સિવાય તેના માટે બીજો રસ્તો નથી. તાહરા નેજથી એવું અંતઃકરણ ઉઘાડું કરી એને સેરાતલ મુસ્તકીમે પહેચાડી દે. માહરો મેમાન થઈ ખાત્રી હાથે જાય તેમાં મને શરમાવું પડે છે.

જનાળની દુખા ખરેખર હીમારની ફરમાહમાં મંજુર થઇ. ચોરનું અંતઃકરણ પ્રકુલીત થઇ મધું. ચોરની ભવિષ્યની સ્થિતિજ બદલાઇ મધ.

મરણ સમય.

હિજરી પદર સાલના રબીઉલ્લસાની મહિનામાં જનાળ જોસ પાકનું શરીર સુરથ થવા લાગ્યું. દિવસે દિવસે સ્થિતિ વધારે ખરાબ થવા લાગી સાધારણ માંદગીએ બચકર સ્વરૂપ ધારણ કીધું. એક વખતે જનાળના એક પુત્રે આપને કહ્યું કે:—“પિતા ? આજ તમારું શરીર અને વધારે ખરાબ લાગે છે. આપના પછી અમારે કેમ વર્તવું તેના માટે કંઈ ઉપદેશ આપશો કે ?

જનાળે જવાબ દીધો:—હમેશાં પરવર દિગાર ઉપરજ સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી તેનીજ તાબેદારી કરજે, તેના સિવાય બીજા કોઇનો ભય રાખીશ નહિ અને કોઈ પાસે કદી પણ લાંબો હાથ કરીશ નહિ. પરવરદિગાર સિવાય બીજા કોઈની મહેરબાનીનો વિશ્વાસ કરીશ નહિ. તોલીદનું અવલંબન કરી અંતરની શુદ્ધતા કરી શકશે તો પરવર દિગારનો પ્રકાશ અંતરમાંથી કદિ ખસશે નહિ હવે માહારી પાસેથી જ. બીજા કોઈને માહારી પાસે આવવા નહિ દઈશ. હું હવે ખરી રીતે માહારા પાસે નથી. તું ન જાણી શકે તેવાઓની અત્યારે માહારા પાસે હાજરી છે. અને તેમની સાથે વાત કરવા દે. આવી રીતે જનાળ પદર હિજરી રબીઉલ્લસાની મહિનાની ૧૭ તારીખે શુકરવાર ના રોજ રાતના ૯૧ વરસની ઉંમરે આ દુનિયાનો ત્યાગ કરી ગયા. રાતના શુભલ કશનની કીયા પુરી કરી મદ્રેસાની પાસે બાબલ આજેજ નામની જગાએ આપને કબૂર નશીન કરવામાં આવ્યા છે.

હજરો લોકો હજરતના રોજા મુજારકની જગ્યાએ કરવા મુમકાદ શરીફ આવે છે. હજરત તે સમયના આલીમોના જેવો પોશાક પહેરતા. બગલમાં ચાદર રાખતા, તેમનાં શરીરના અવયવો મધ્યમ આકૃતિના હતા, છાતીનો ભાગ વિશાળ, મોઢું કપાળ, ચળકતી આંખો અને મનોભાવ બહુજ શાંત હતા.

સુશીઓનો વિશ્વાસ.

— :: —

પાઠ કલામે શરીરમાં એક જગોએ કહેલ છે કે માહારી સધળી ઉપાસના, માહારી સધળી ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને માહરું જીવન તેમજ મરણ્ય એ સધળું માત્ર પરવરદિગાર માટે છે, તેનો કોઈ બાગીદાર નથી. માહારી પેદાશ તેનાજ માટે છે અને સૌના પહેલાં તેમાં હુંજ આત્મ સમર્પણ કરે છું.

જેઓનું અંતકરણ મનુષ્યપણાની મલીનતાથી છુટું છે જેમાંથી સધળી પાશવિક વૃત્તિઓ છૂટેલી હોય છે અને સધળી પ્રકારની વાસનાનો ક્ષય થયેલો હોય છે—કામ ક્રોધ લોભ મેહ વગેરે દુરમનો જેનાથી જીતાયેલા હોય છે તેજ ખરેખરે સુશી કહી શકાય તેઓ પરવરદિગારને હમેશા પેતામાંજ અનુભવે છે. હિંદુઓમાં પણ આવો વિચાર ધરાવનારાઓ બહુ થઈ ગયા છે.

“ ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર નેત્રમાં નાથ છે,
અંતર બાળની એક સુરતી.
દેહમાં દરસશે પ્રેમથી પરસશે,
અજાન અનોપમ અધર મૂરતિ. ”

આવા પુરુષોનું જીવન હમેશાં મહા શાંતિમય હોય છે. તેમનું ચિત્ત સદા પ્રકુલ્લત રહે છે. સંસારમાં તેઓ શેઠ પણ નથી અને નોકર પણ નથી. તેઓ સંસારમાં રહેવા છતાં વિરક્તભાવે જીવન ગુજારે છે. તેઓ લોભથી કે ભયથી જરા પણ છેતરાતા નથી. તેઓ સત્યનું પાલન કરવા માટે બાદશાહના હુકમનો પણ અનાદર કરે છે, મરણને તેઓ પરવર દીગારની મહોત્તી મહેરબાની સ્વરૂપ માને છે, જેના બંધન સ્વરૂપે કંઈ હોતુંજ નથી અને પરવરદીગારની મહોત્તમાં જેનું હૃદય રાત દીવસ રમ્યું મચ્યું રહે છે તેઓજ ખરેખરા સુશી છે. સુશીઓની માન્યતા ધર્મ શાસ્ત્રના કાયદા કાનૂનોનું બંધન નથી, તેમજ જ્ઞાન વિજ્ઞાનનું પણ બંધન નથી. શક્ત ચોખ્ખા નિર્મળ ચારિત્રીજ તેઓને મુખ્ય અભ્ય છે. હા, એ ખરું છે કે ધાર્મિક કરમાનો પાળીને પ્રયાત્ન દારા

નિર્ભળ ચારિત્ર રાખી શકાય છે. જ્ઞાન શિક્ષણના બગથી પણ ચારિત્ર શુભ થઈ શકાય છે પણ પરવર દિગાર પ્રતિ અમાક પ્રેમ ઉપન થવો અને તે પ્રેમમાં તન્મય થઈ જવું ત્યાં બુદ્ધિ બળતી પાથરી વધારે ઉંચી નથી ગણાતી.

સુશીઓનું ચિત્ત રાત દહાડો પરવરદીગારમાંજ લાગેલું હોય છે. તેઓના કંઈમાં નિરંતર તેનીજ ધંટડી વાગ્યા કરે છે. એક નટ જેવી રીતે દોર ઉપર ચડી નાચતો હોય છે તે વખતે તેનું સંપૂર્ણ લક્ષ જેમ દોર ઉપરજ હોય છે તેમ સુશીઓનું લક્ષ નિરંતર એકજ વિચારમાં લાગેલું હોય છે. તેઓના ઉપર સંસારની ગમે તેવી વિપતિઓ આતી પડે તેની તેઓ પરવા કરતા નથી પદમના પત્ર ઉપર જેમ જળનું ટીપું રહે છે તેમ સુશીઓના સંસારમાં નિવસ તેજ માશક છે. મનુષ્યમાં ખરેખરા મનુષ્યો તેજ છે. તેઓને કોઈનો દેશ હોતો નથી, કોઈ સાથે વેરભાવ હોતો નથી, તેમને કોઈ ચીજનો અહંકાર હોતો નથી, કોઈ જાતનું વ્યસન કે વિલાસ તેમને કોતો નથી કે નથી હોતી કોઈ જાતની આશા. તેઓનું લક્ષ ફક્ત પોતાના કર્તવ્ય તરફ જ હોય છે, તેઓ આપત્તિમાં ધૈર્ય ધારણ કરે છે, ખુદા પાકની મહા-બતમાં દાવાના બની જાય છે. દેશની અને સત્યની સંપૂર્ણ ભાવથી સેવા કરે છે. આવા પુરૂષો મરવા પછી પણ પોતાની દૈવિક વાસના ઓ સંસારમાં મુકી જાય છે અને સાધારણ સમજથી ન સમજી શકાય તેવી રીતે તેઓ મરવા પછી પણ પોતાનાં અધુરાં રહેલાં સાત્વિક કામો પુરાં કરે છે. સંસારમાં કોઈ ચીજનો નાશ થતો નથી એમ હાલની વિદ્યાથી મિથ થયેલું છે. તો આવા પુરૂષોના ઉંચા વિચારો તેમના મરણથી નાશ ન થઈ શકે એ માત્રી શકાય તેવું છે. રાત દહાડો નિરંતર પ્રેમ ભાવના જ્યાં ઉછાળા માહારી રહી હોય છે ત્યાં ઇચ્છિત વધારે સમિપ આવતું જાય છે.

(૧)

જો તું હાલ છે તો એ સાબિત છે કે તું તાહરી પેદાશ પહેલાં પરવરદિગારમાં હતો, હવે તુને એની ઉમેદ રાખવાનો હક છે કે હું પણનો નાશ થઈ પાછી અસલ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થશે.

(૨)

તું નિર્ગહનું સાધન મેળવવા શંકા શા માટે માહારે છે? જો આજીવીકાની જમીની લીધી છે તેમાં વિશ્વાસ રાખ.

(૩)

પરવર દિગારે તુને જે ખુદિ અને બળ આપેલાં છે તેના ઉપયોગ કરી તેનો જામીનગીરીમાં વિશ્વાસ રાખ તાહરે ખોરાક પોતે તાહરી પાસે હાજર થશે. માહાસાગરોમાં જેને પચીશ મણુ ખાવાનું જે એ એવા મચ્છો છે તેને પણુ નિરંતર ખોરાક મળે છે તો તાહરે ખોરાક તો માત્ર અરધો રોર છે !

(૪)

જ્યાં સુધી પરવરદીગારની રાહમાં આત્માર્પણુ નહિ કરી શકાય ત્યાં સુધી તેનો પ્રેમ મેળવી શકાશે નહિ.

(૫)

મહાપુરુષો એક હજાર વરસ સુધી પરવરદિગારની પ્રીતિ સંપાદન કરતામાં ગુળરે અને માત્ર એકક્ષણુ જે નાહરમાની કરે તો એક હજાર વર્ષના લાભ કરતાં એક ક્ષણુનું તુલ્યાન વધી જાય છે.

(૬)

જે સંયોગોમાં જૂઠું નહિ બોલવાથી રક્ષણુ થઈ શકવું નથી આવા સંયોગોમાં પણુ જે સત્યનું પાલન કરે તેજ અરેખરે સત્યવાદી છે.

(૭)

જે, પરવરદિગાર સિવાય બીજા કોઈ વિષયમાં આનંદ માને છે તેનો આનંદ અદ્વિતીયમાં પલટાઈ જશે.

(૮)

નિરંતર પરવરદીગારનો ચંદને રહે, નહિ તો બાજી સંકેલી લેવામાંજ લાભ છે.

(૯)

‘જે સંસારમાં શ્વાસીય તો સંસાર તાહરા પર સવાર થશે અને સંસારથી નિલેપ હાલતે રહીશ તો સંસાર ઉપર તું સવાર થઈશ.

(૧૦)

દર્શન એકસો વખત મરીશ ત્યારેજ ખરૂં જીવન પ્રાપ્ત કરી શકાશે અને તે જીવન એવું મળશે કે કદિ પણુ મરણુ નહિ થાય.

(૧૧)

ચેતિભ, મરવાના પહેલાં મરવાનું શીખ. તાહરે જીવન તેનેજ સંભાળી કરી દે. ઘોટા બોળે ઉપાડવાનો અહંકાર મૂકી દે.

(૧૨)

પ્રમાણ દ્વારા પરવરદિમાર ને ઝોળખવાની જેઓ વાતો કરે છે તેઓ અજ્ઞાન છે. તેને તેનીજ મારફતે જાણી શકાય છે. સિસમ પીળે રસતોજ નથી. સૂષ્ટ ચીજોના પ્રમાણથી તેને શી રીતે જાણી શકીશ ?

(૧૩)

સંસારની યોગ દિવસની જીંદગીમાં કદાચ તુને ક્ષુપ તરફની પીઠા સહન કરવી પડે, તેનાથી અમરાધિક નહિ. એમાં પણ ખુદા પાક ને કંઈક બેદ હશે;

(૧૪)

હખાદતના જે દેશ ભાગ કરવામાં આવે તો તે માંહેના નવ ભાગ તદન એકાંતના છે અને ફક્ત એકજ ભાગ એવો છે કે જે કોઈ જાણે તો ચિંતા નહિ.

આ સિવાય સોનેરી વાક્યો પણ છે પણ અધિકારી વાંચક સિવાય સાધારણજા માટે પાત્ર નહિ થઈ શકે તેવાં હોવાથી આ સ્થળે આપમાં નથી.

જે પુરખો રાત દહાડો પરવરનીમારનાજ ચિતવનમાં પડેલા હોય છે તેના માટે મોત એક આનંદદાયક વિસામો છે અને જેઓ સંસારની મોહજાગમાં રાત દિવસ ગુંચવાએલા છે તેઓને મોત મહાભયંકર અને ત્રાસદાયક લાગે છે. સંસારમાં જીવવું એક ફક્ત મરવાના માટેજ છે. ફેરફાર થવો, એ દુનિયાનો એક મહા નિયમ છે અને દરેક પ્રાણી પદાર્થને આ નિયમ લાગુ પડે છે. માણસનું, જે સરીર છે તેમાં પણ દરેક પક્ષે ફેરફાર થતો જાય છે. મોત પણ આવો એક ફેરફાર માત્રજ છે. એટલાજ માટે અંતિમતથીને એક સ્થળે કહેવું છે કે:—“ મર બ મીશદ મરખે મન મન નમીરમ હેચ ગાહ મરખે દીમર બયાબમ તા બરાં બાશમ સવાર. એટલે કે:—” જે મરશે તો

માહરો ઘેડો મરશેઃ હું કોઇ વખત મરીશ નહિ—બીજો ઘેડો મળે તેનાપર સવાર થઇશ. ” રૂઢ અથવા આત્માનું શરીરની જૂઠા પડવું તેનું નામ મોત છે. રૂઢ અથવા આત્મા તેનો કોઇ કાળે વિનાશ નથી થતો અથવા તેનું રૂપાંતર પણ નથી થતું. ઇસ્લામમાં તેના માટે ફક્ત એટલું જ કીધેલું છે કે તે ખુદાનો અમ્ર છે. હિંદુઓમાં પણ આત્માને અવિનાશી જ ગણેલો છે. મહા પુરુષો આ વિષયમાં બહુ ઉંડા ઉતરેલા છે. હિંદુઓમાં અદ્વૈત મતવાળાઓ “અકલ્મશ” હું બ્રહ્મ છું એવું મહા વાક્ય માને છે. બગદાદ શરીરમાં મનસુર પરચરદિયારનો એક મદાન ભક્ત હતો તે “અનલહક ” કહીને તેજ મત લખવું મહા વાક્ય કિયારી ગયેલ છે. તેના માટે એટલે સુધી કહેવ એવું છે કે આ વાક્યની મતલબ ઇસ્લામના ફરમાનોથી ઉલ્લેખીતો મનસુરને તે સમયના આદશાહે કેદનાં નાંખેલ હતો. ઉપર ઉપરી બે દિવસ મનસુર કેદખાનામાં હાજર નહિ જણાવાથી આ શાહે કારણ પૂછ્યું તો મનસુરે જવાબ દીધો કે એક દહાડો હું પો ખુદાને મળવા ગયેલો હતો અને બીજા દિવસે ખુદા પોતે મને મળ આવેલ હતો. આવા બેલો સાંભળી આદશાહે તેને કતલ કરાવી નાંખે તો તેનાં લોહીના એક એક ટીપામાંથી અનલહકનો અવાજ આવ લાગ્યો. શમ્સ તખીજ માટે પણ આજ મતલબની હકીકત છે.

શમ્સ તખીજ પરચરદિયારનો એક આશક શકિર હતો. ૨ દહાડો કક્ષતાનમાં જ પડી રહેતો હતો. એક દહાડો આદશાહ દીકરો મરી જવાથી આદશાહે તપામ શાસ્ત્રકારોને એકઠા કરીને કે તે મારી વિવાના બગથી માહરા પુત્રને જીવતો કરો નહીં તો તમ મને મરાવી નાખીશ. શાસ્ત્રકારો આવા કોઇ મદાન નરની શોધ કર હતા એટલામાં તેઓનું લક્ષ શમ્સ તખીજ ઉપર ગયું એટલે તેઓ મળીને ચિનતી બીવી. જવાબમાં આશક શકિરે કહ્યું કે આ દામ કે વધારે ચિકટ નથી ખયુ આ દામ કરવાથી તમો સૌ મહારા દુશ્મ થઇ પડશો અને મને મરાવી નાંખશો. શાસ્ત્રકારોએ નમ્ર વિનંતિ કરી જનાય. આવું કદિ બનશે જ નહિ. એટલે શમ્સ તખીજે છોકર મુંડદા પાસે આવીને કહ્યું કે:—“ કુમ્ બેઈજતી ” (કોમો થા માર હુકમથી) એટલે છોકરો તરતજ કોમો થયો. એના “ એજ શાસ્ત્ર રોએ વાધો હાલ્યો કે “ હુ ખુદાના હુકમથી ” આમ કેમ કહ્યું ? માટે આ કાફર છે એટલે તેની જીવતાં પુઆમડી ઉતારી નાં

વાનો બાદશાહે હુકમ ફરમાવ્યો. હુકમ સાંભળતાં વાતજ શમ્સ તશ્વીજે પોતાના બદન ઉપર એક ચાખૂક માર્યો એટલે ચામડી શરીરથી જૂદી થઇ પડી અને હાડ માસના લોચાવાળા શરીરથી પોતે ઘણા દિવસ ગુળ્યા. આવા મહાન પુરૂષો પરવરદીગારની બંદગીમાં દુનિયાના સર્વ વિષમતી સાથે પોતાની જાતને પણ લુપ્તી જાય છે. અસત વસ્તુની સત્તા સંભવતીજ નથી તેમ સત વસ્તુનો કદિ અભાવ સંભવતો નથી. આવા મહા પુરૂષોએ સંપૂર્ણ ઇચ્છા સંપૂર્ણ શંકા સંપૂર્ણ ચેષ્ટા અને સંપૂર્ણ નિશ્ચય એ સમ્પ્રાપ્તો બુદ્ધિપૂર્વક ત્યાગ કીધેલો હોય છે. તેમના માટે સંસારમાં કંઈ કરવાપણું રહેતુંજ નથી.

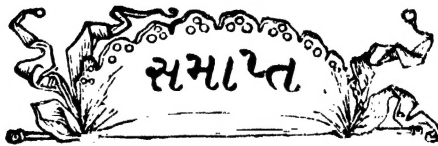
જનાબ ગોસુલ આજમ અને કાઠી- યાવાડના મેમણ ગૃહસ્થો.

કાઠીયાવાડ તેમાં પણ ધોરાજી, આંટવા વાંસાવડ, જેતપુર, ગોંડલ વગેરેના બાઈઓ છેલ્લા અરધા સદ્કામાં વેપારમાં બહુ આગળ વધેલા છે. હિંદુસ્તાનના નાહનાં મોટાં વેપારનાં ઉપયોગી એવાં દરેક ગામોમાં આ બાઈઓ પૂરી હિંમતથી વેપાર કરે છે. રંચુન, સાયમ જવા, બટેવીઆ અને કોલંબો જેવાં હિંદુસ્તાનની બહારનાં શહેરોમાં પણ આ બાઈઓનો મોહોટો વેપાર છે.

હિંદુસ્તાનમાં ખાનદેશ, વરાડ, નીજમ રટેટ, હિંદુસ્તાનનો દક્ષિણ વિભાગ, મદ્રાસ પ્રલાકો, ગંતુર, પૂના, ધારવાડ, કાલહાપુર, મેંગલોર, સેન્ટ્રલ પ્રોવીન્સ આંધ્ર, બીહાર અને યુ. પીનાં અનેક સ્થળોમાં આ ગૃહસ્થો મોટો વેપાર કરે છે. આ કામ કેળવણીમાં બીલકુલ પછાત છે એમ કહીએ તો જરા પણ આતશચોકિત કીધેલી ન ગણાય. ગુજરાતી નિશાળોમાં પણ બાળ્યે ચાર પાંચ ચોપડીનાં પાત્રાં ફાટેલાં હોય, તો ખુદ જાણે! વાત ચીતના તહેવારમાં પોતે કમ્પી બાષાનો ઉપયોગ કરે અને ગુજરાતી શિક્ષણ તદ્દન નજીવું એટલે તેઓ ગુજરાતી વાતચીત કરે કે કાગળ લખે તે પણ બાષાને મારી નાંખવા જેવા લખે છે.

આવું છતાં આ કામે હિંદુસ્તાનના વેપારનો ધ્વજ ફેલાવવા છે એમ કહિંએ તો ચાલો શકે. વહેવાર ચલાવવામાં, હિસાબની સજાઈમાં અને હુડીનો સમય સંભાળવામાં તેની બરાબરી કરે તેવી બીજી કાઈ કામ નથી. પોતાના માણસનાં હાથની લખેલી હુડી એક દિવસ મોડી શીકરાય તેવા દાખલા એક હજારમાં એક માંડ માંડ મળશે તો પછી ન શીકરાય કે પાછી કરે તેની તો વાતજ શું કરવી ?

ખરીદ અને વેચાણ તેમજ વેપારી બુદ્ધિમાં મહા પ્રવિણ છે. માણસો મારફતે આખા હિંદુસ્તાનમાં વેપાર ચલાવી વિશ્વાસે વાહાણ ચલાવનારા દિવસે દિવસે ઉન્નતી મેળવતા જાય છે આનું કારણ શું હશે ? આવો પ્રશ્ન બહુ મેમણ બાઈઓ પાસે કરતાં એવો જવાબ મળ્યો છે કે અમારી આખી કામને જનાય ગોસ પાકનો વસીલો છે. લાખો મેમણો વેપાર કરે છે કે નોકરી કરે છે તેમાં એક પણ વેપારી કે નોકર એવો નહિ હોય કે જનાય ગોસ પાકના હકને લુલ્લી જાય. દરેક કંપની કે દરેક દુકાનમાં જનાયના હક નો કાંઈક ભાગ રાખેલો હોય છે અને મોહટા પીરની અગીયારીમાં આ ભાઈઓના હાથે લાખો રૂપીઆની ખેરાત થાય છે. આ મહાન બુદ્ધિવારના વસીલાનું આથી પ્રત્યક્ષ બીજું કયું દ્રષ્ટાંત આપવું ?

જાહેરખબર.

સાહેબો,

બનારસ શહેર લગભગ ૩ લાખની વસ્તીવાળું છે. આહિડ અને રાહીલખંડ રેલવેનું મોટું સ્ટેશન છે. ઇન્ટ ઈડીઆ રેલવે દીલ્હીથી કલકત્તા મધ્ય તે ઉપર મોગલસરાનું જંકશન છે ત્યાંથી બનારસ ૬ માઈલ માત્ર દૂર છે. મોગલસરાથી સહરાણુપુર સુધી પંખખમાં મળેલી આહિડ રાહીલખંડ રેલવે મોગલસરાથી શરૂ થાય છે. કાશી અને બનારસ કોન્ટ્રોલમેન્ટ એક એ સ્ટેશનો બ્રોડ ગેજનાં છે તે સિવાય અંગાલ નોર્થ વેસ્ટ રેલવેની મીટર ગેજ લાઈન બટની અને છપરાથી આહિડ થઈને અલ્હાબાદ છે એ મીટર ગેજનાં શહેરને લાગુ પડે તેવાં એ સ્ટેશનો છે. બનારસ કેન્ટ અને બનારસ સીટી એ બે મીટર ગેજનાં સ્ટેશનો છે. બ્રોડ ગેજનાં કે મીટર ગેજનાં કોઇપણ સ્ટેશન માટે બરેલું વેગન સીલખંધ જઇ શકે છે. અમારૂં મુખ્ય કામ આડતનું છે. સોના ચાંદીની અમારી ખાંચ ગુદી છે. બનારસમાં બાજરી, ચણા, બઈ, સરસવ, મગ, ઉડદ, મસૂરી, મટર, તુવેરલાલ, તુવેર કાખરા, દાગ તુવેરની, કીસારી આખી, દાળ કીસરીની, કાળી સફેદ તીલી, ખસખસ, મેથી વરીયાળી, જીરું, ધાણા, લાલ મરચાં, સોંગાડાં, દેશી ખાંડ, મોળ નાની બટી, દાણાદાર, મુઠીયાં, સરસવનું તેલ, ઝેરડી, ઝેરડીનું તેલ, મંગરોધા વગેરે, બહુ માલની જથ્થાખંધ આવક છે. અહીંથી હિંદુસ્તાનના દક્ષિણ વિભાગમાં તેમજ સેન્ટ્રલ પ્રોવીન્સ અને ગુજરાતઃ કાઠિયાવાડમાં બહુ માલ જાય છે. અહિંના સફેદ મટર અને તલદાણા રંચુન જાય છે, હાજી તારમામદ તમચળ, હાજી ઇસ્માઇલ તુરમામદ અને હમુગ મહમદ અણુવત તેમજ શેઠ જવાબાઇ બાણુજીની મોટી ખરીદી છે. હાલના સમયમાં આ પ્રકારના વપારનું સુકાન આખા હિંદુસ્તાનમાં મેમણ બાઇઓના હાથમાં છે. આ સાહસિક કામ વેપારમાં બહુ બાહોશ અને પોતાના આંટને સમાલનારી છે. “ વેપાર વાણિયાનો ” એ કહેવત તદ્દન ગુઠી થઇ ગઈ છે. આ સાહસીક બાઇઓ વેપારમાં અગ્રેસર પદ ભોગવે છે.

અમારે ત્યાં બધા હિંદી ચૂકરોની પણ મોટી ખરીદી છે. શેઠ નરોત્તમ કરશનદાસ દામોદર મેનજી જુનાગઢવાળા તેમજ શેઠ

કચ્છના મેમળસી રાજકોટવાળા, પીતાંબરદાસ ડભોઇવાળા, શ્રીકમળ શ્રીવચંદ જેઠાવાળા, સમ્મલાલ ઝોલણ વડવાણ કેમ્પના શેઠ ટોકરસી જ્ઞાન વીરમખામવાળા, શેઠ વાડીલાલ, શેઠ લહેરના જ્યેષ્ઠતાદાસ ચંચમદાવાદરાળા, શેઠ હિમતલાલ ધનજીભાઈ નડીયાવાળા શેઠ પ્રેમાનંદ પીતાંબરદાસ ડભોઇવાળા, વગેરે બહુ મૂલ્યવાની અમ ત્યાં ખરીદી છે.

મોટા ખરીદી અમારા મેમળ બાઇઓની છે. ધોરાજી, આદા, ઉપલેટા, ગોંડલ, વાંસાવડ, ધુવાવ, રાજકોટ, જુનાગઢ વગેરેના બજારીતા બાઇઓના અમારા ઉપર મોટા ઉપકાર છે.

મુખ્યાધ્યા અમારી આડત શેઠ હાજી ખમીસા બોલાને ત્યાં છે જેમની પહેડી સદરીઆ બજારમાં છે.

અમારૂં તારનું સરનામું “માસ્ટર” છે. હિંદુસ્તાનની તમામ પ્રસિદ્ધ ડાયરેક્ટરોમાં અમારૂં નામ રજીસ્ટર છે. પોતાની જાતનાં વખાણ કરવા એ સમ્યક્તાથી વિરુદ્ધ છે, પણ વેપારના કામમાં આવું કામક હરવું પડે છે. કામ બધું સરાહથી થાય છે. અનારસમા મછોદરી ખાસસર ગંજમાં ધોરી રતનાના કિનારા ઉપર પાકી આંધણીની માળવાળી દુકાન અમારી પોતાની છે. નીચે અમારી બેઠક છે અને અમારા ઇસ્લામી બાઇઓ માટે ઉપર સુતા બેસવાનું છે. દુકાનથી ૩-૪ ફરલાંગપર મોટા રસ્તા ઉપર એડવર્ડ હોરપીટલના સામે એ માળનું પછી આંધણીનું રહેવાનું મકાન અમારા ધનું છે. તેમજ કેન્ટોનમેન્ટના રેલવે સ્ટેશન ઉપર ૧૫૦૦૦ ગુણી રડી શકે તેવું પાકું ગોદામ અમારા ધનું છે.

અનારસમા અનાજનો તોલ ૬૭ તોલાનો છે.

આટલી નામ વિગતથી સુગ વાંચક લક્ષમાં લેશે એવી ઉમેદ છે.

લીવજી જીણા માસ્ટર.

મરચંટ અને કમીશન એન્ટ.

અનારસ સીટી.

